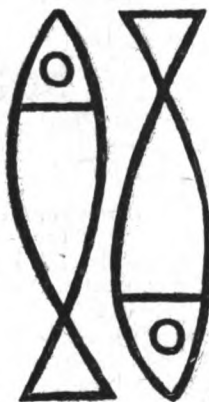

OPBOUW

WEEKBLAD TOT OPBOUW VAN HET GEREFORMEERDE LEVEN

uitgave van de gereformeerde persvereniging „opbouw”

Kerkscheuring

I

„Aldus werden de Israëlieten van Davids huis afvallig tot op de huidige dag”.

10 : 19.

„Is Christus dan gedeeld?”

1 Cor. 1 : 13.

Er zijn in onze kring maar weinig mensen die waardering kunnen opbrengen voor de moderne schilderkunst. 't Is allemaal zo raar en stotend wat ze tegenwoordig uitbeelden: 't lijkt nergens op. Je weet dikwijls niet eens wat boven- of onderkant is. En als er nog eens wat op zo'n doek te herkennen valt, dan is het een gruwelijk verwrongen beeld. Zo zag ik eens op zo'n schilderij iets wat een menselijk lichaam moest voorstellen, maar op de plaats waar je het hoofd verwachten zou, stak een hand naar boven. Of je ziet brokken steen die zó maar ergens ophouden, en dat moet dan een huis voorstellen of een stad. Wie kan dat nu mooi vinden?

Als we daar zo'n kunstenaar zélf naar zouden vragen, kon het wel eens gebeuren, dat hij zou antwoorden: mooi vinden? Ik vind het zelf óók niet mooi. Maar kan ik het helpen dat de wereld die ik uitbeeld zo verwrongen is?

Bij een van de havens van Rotterdam staat een beeld van Zadkine. Daar is heel wat commentaar op gekomen van de zijde der bevolking. Geen wonder! De volksmond heeft er de naam „Jan Gat” aan gegeven. Het beeld stelt namelijk een man voor. Maar op borsthoogte kun je dwars door zijn lichaam heen kijken. En één van zijn benen ziet er zó huiveringwekkend uit: het is helemaal uit het lichaam naar buiten gekanteld: hoekig als de kop van een meerpaal in de haven.

Natuurlijk kan geen mens dat „mooi” vinden. Het is afschuwelijk: met die veel te grote handen, gewrongen in de lucht. Maar... kan men Zadkine hier een verwijt van maken? Die had tot opdracht, Rotterdam-1940 uit te beelden: het resultaat van dat helse bombardement. Móest dat niet afschuwelijk worden?: juist zó'n lichaam, dat geschonden, verwrongen is, waar het hárut uit werd gerukt, en dat de handen gróót in wanhoop ten hemel strekt?

Wij mogen niemand lichtelijk en ongehoord oordelen, ook kunstenaars niet. En de schuldvraag is niet: wie schildert er lelijk, maar: wie maakt de wérelt zo lelijk en kapot?

Stelt u zich nu eens voor, dat zo'n moderne kunstenaar tot opdracht kreeg, de kerk uit te beelden. De kerk namelijk zoals wij haar hier en nu kennen.

Dat is helemaal niet zo'n zot voorstel. God heeft meermalen Zijn engelen aan het uitbeelden gezet, b.v. voor Johannes op Patmos. En die deden het óók niet allemaal zo „mooi”. Een Lam b.v., staande, maar tegelijk: als geslacht. En dan met 7 horens en 7 ogen.... **Lijkt dát ergens op?** Hebt u zoiets weleens in de wei gezien? En toch wordt dat aan Johannes voorgehouden als afbeelding, N.B. van onze Heere Jezus Christus. En wat dacht u van die grote, rossige draak uit Openb. 7: met 7 koppen en 10 horens, op zijn koppen 7 kronen. En zijn staart sleepte 1/3 deel van de sterren des hemels mee en wierp die op de aarde. Als je zoiets goéd gezien hebt, is het om angst-dromen van te krijgen.

Goed, hoe stelt u zich een afbeelding voor van de kerk-in-haar-verscheurdheid, zoals wij die kennen? Dus zó, dat er maar niet loochenaars van Jezus Christus en verachters

van Zijn Woord zijn uitgegaan en nu apart staan van de gemeente Gods die Zijn Woord bewaart en Zijn naam niet verloochent, neen maar: de kerk in die verscheurdheid, die wij nu allemaal kennen: tussen oprèchte belijders van de Schriften. Die — hóeveel verschillen ze onderling ook hebben, en hóeveel kerkelijke schuld ze ook meedragen, toch géén andere Heere erkennen dan Jezus Christus.

Wel, dan rijst er voor onze ogen een beeld op, nóg afschuwelijker dan dat van Zadkine in Rotterdam: een onvoorstelbaar afstotelijk monster. Paulus heeft dat eens voor zijn verschrikte geestesoog zien verschijnen, toen ze in Corinthe van plan waren te gaan scheuren. U weet wel, „ik ben van Cephas en ik van Apollos en ik van Paulus”. Tóen zag de apostel zo'n „Zadkine” voor zich, want hij riep uit: „is Christus dan gedeeld?”

Zó moeten we ons dus een gescheurde kerk voorstellen: het lichaam van Christus, gedeeld! Eén Hoofd, maar daaronder een lichaam, zó verwrongen, opengereten en uit elkaar gerukt, **dat het nergens meer op lijkt**. Zó dat je er nachten lang van droomt en wakker schrikt, als je 't één keer goed gezien hebt.

Zó, dat je er ook „logisch” nooit meer mee klaar komt. Want in de Bijbel staat, dat het **niet kán**, een gescheurde kerk. Wie zijn ogen in de Bijbel houdt — en laten we dát toch vooral blijven doen! — kan nooit anders belijden dan: er is maar één kerk. Er kán er maar een zijn. Er is maar één Hoofd: Christus, en dus móét er onder dat Hoofd wel één lichaam zijn. Een andere bestaanswijze der kerk dan die in éénheid is eenvoudig ondenkbaar. In zijn boek „Het licht der wereld” heeft Dr G. C. Berkouwer, pag. 138 vv, daar aan vast gehouden. We halen er deze regels uit aan: „Christus is **niet** gedeeld. Hij is de éniige Heer en de éniige Herder en er is waarlijk maar één kudde. Dat is het probleem, waarvoor de kerk in alle fasen van haar weg door de wereld kwam te staan. Enerzijds de strijd om de waarheid en anderzijds de zekerheid, dat er niet een aantal kerken kon zijn, een aantal kerken van **déze** Heer. Is Christus gedeeld? Men heeft het benauwende van deze vraag, van deze echo van Johannes 17 meermalen trachten te ontlopen door te zeggen, dat het hier ging om de **onzichtbare** kerk en dat er wel eenheid was in de **onzichtbaarheid**, maar dat dit jammer genoeg het geval nog niet was in de **zichtbare kerk**”. Berkouwer wijst dan deze poging om „theoretisch” het probleem te ontgaan, met beslistheid af.

De kerk móét één zijn. Zo moeten we blijven. Al vinden we op die manier stellig nooit een bevredigende oplossing voor de gescheurdheid der kerk, die toch éven onmiskenbaar een feit is. Daar kúnnen we nooit mee klaar komen, want het lichaam van Christus verscheurd: hier een arm, ginds een been en tóch allemaal leden van Christus, dat is niet meer begrijpbaar. Daar vind je nooit een „bevredigende solutie” bij. Daar kun je alleen maar bij huiveren en stotteren.

Welnu: zo'n huiveringwekkend en verwarrend monster: een gescheurde kerk, wordt ons voorgesteld in 2 Kron. 10 en 11, zie ook 1 Kon. 11. Het is de tijd, die door de profeet Ahia uit Silo zó wordt getypeerd: „zó zegt de HEERE, de God van Israël: zie, Ik ga het koninkrijk van Salomo **afschuren**, en Ik geef u (Jerobeam n.l.) 10 stammen — maar één stam zal voor hem zijn...”. 1 Kon. 11 : 30, 31.

De lezers weten, hoe het gegaan is: na de dood van koning Salomo verlangden de oudsten van Israël verlichting van het harde juk,

UIT DE INHOUD:

Kerkscheuring	K. C. S.
Spanningen in de Kerk (XXIII)	C. V.
Assen 1961 (I)	H. A. en W. B.
De eerste promotie te Philadelphia	J. M.
Gedachten aan Erasmus' graf (III)	G. P.
Trillhaas en Schilder	J. V.
Persschouw	C. V.
Kerknieuws	
Naar een eigen tehuis....	

waaronder ze vooral tegen het eind van Salomo's regering moesten zuchten. Maar zijn zoon Rehabeam wilde van hun billijke klachten niets horen, doch gaf ten antwoord: „mijn vader heeft uw juk zwaar gemaakt, maar ik zal het nóg verzwaren; mijn vader heeft u met zwepen getuchtigd, maar ik zal u tuchtigen met gesels”.

Tóen is het gebeurd. Tóen scheurden 10 van de 12 stammen Israëls zich lós van Davids huis en stelden zich onder Jerobeam. Slechts 2 van de 12: Juda en Benjamin, bleven trouw aan Rehabeam en zo aan het huis van David en aan Jeruzalem en de eredienst in de tempel aldaar.

Het lichaam van Christus (want dat was de kerk tóen ook al) uitéengereten! Christus gedeeld! Hier een arm, daar een been. Hier twee stammen Israëls, ginds 10. Eén verbondsvolk, maar het zwaard van hun zonden sloeg een kloof dwars door het lichaam. Ze zijn één. Ze kúnnen ook alleen als één volk met de HEERE leven, want het bestaat niet dat God twee vrouwen heeft. Hij is één keer getrouwd, bij Horeb. Met één volk: Israël. Tóch zijn ze nu twee. Geen mens kan dat ontkennen. Ze zijn ook gedeeld, niet maar „in de zichtbaarheid” of in één of ander aspéct van hun bestaan, neen: wérkelijk. Zo diep als 't maar kan: hier een koning, dáár een koning. Hier de eredienst voor den HEERE in de tempel te Jeruzalem, ginds roept Jerobeam: zoekt de HEERE, Die u uit Egypteland geleid heeft hier te Bethel en Dan. Hier Gods profeten, dáár Gods profeten. „De kerk gescheurd”. **Dat kán niet**, zegt Gods Woord. En we moeten daar áltijd gelovig aan vast blijven houden: de kerk is één. Ze kán niet anders dan in eenheid bestaan. „Is Christus gedeeld?” die vraag kan alléén ontkennend beantwoord.

„De kerk gescheurd”. **Zo is het tóch**, door de zonde, helaas iedere keer weer. De Schrift vertelt daarvan. En we moeten gelovig aanvaarden wat de Schrift daarvan zegt. We mogen geen theorieën uitvinden, om van de éénheid der kerk iets af te doen, we mogen evenmin theorieën hanteren, die de gescheurdheid der kerk wegreneren. Valthermond Dr. K. C. Smouter.

1) In dit en volgende artt. geven we enkele opmerkingen over het thema „Kerkscheuring” uitgaande van 2 Kron. 10 en 11.

In verband met de vakantie van het personeel der drukkerij zal het e.v. nummer van „Opbouw” D.V. 11 aug. verschijnen.

Spanningen in de Kerk

XXIII

De „vrijmaking” en de kerk

Ook ten aanzien van de kerk zijn er in de dagen voor en van de vrijmaking enkele dingen met nieuwe kracht en duidelijkheid op de voorgrond getreden.

Neen, ook met betrekking tot de kerk bracht de beweging welke op de vrijmaking uitliep niets „nieuws”. Geen nieuwe leer, geen nieuwe ideeën, geen nieuwe praktijk. Het ging óók wat de kerk des Heren betreft in de vrijmaking alléén om het blijvend vasthouden en beleven van wat steeds als het woord der Schriften was aanvaard en als zodanig in de gereformeerde confessies wordt beleden. Maar, evenals dat met het verbond het geval was, kwamen wel enkele vergeten en verwaarloosde aspecten van het leven en de leer der kerk met bijzondere kracht opnieuw in het licht te staan en grepen de harten van velen.

* * *

Het eerste wat in dat opzicht genoemd moet worden is dit, dat we een scherp oog kregen voor het altijd dreigende gevaar van een **vereniging** der kerk. Dat wil zeggen: voor het gevaar de **grenzen der kerk nauwer, enger te trekken** dan God dat doet.

„Te eng gebonden” — hoe vaak werd dat woord niet als een klacht, ja als een áánklacht de synoden der veertiger jaren en de haar volgende kerken voorgehouden. We hebben het in die dagen in alle toonaarden betoogd, dat de synoden bonden waar God niet bond en uitstootten wie God niet uitstootte. Het werd luide uitgeroepen, dat de synoden de kerken in het slop van de sekte dreven.

Hoe vaak heeft Prof. Schilder dat thema van de „te enge binding” niet aan de orde gesteld en er de kerkverwoestende consequenties van aangetoond. Zelfs ten aanzien van de in geding zijnde dogmatische kwestie, n.l. het voorwedergeboren-houden der kinderen wilde hij — evenals al zijn geestverwanten uit die dagen — van enige binding niets weten. Hij dacht er b.v. niet aan de kerken ertoe op te wekken een uitspraak te doen, waardoor die constructie zou worden afgevoerd, dat met hen die haar voorstonden géén kerkelijke gemeenschap kon worden geöfend. Schilder ging van harte akkoord met wat de bekende „Verklaring van Gevoelen” daaromtrent uitsprak. Zoals men weet stond daarin ook deze zinsnee: „Wil iemand de kinderen der gelovigen voor „wedergeboren en in Christus geheiligd” houden, dan willen wij aan een ieder hierin volkomen vrijheid laten. Wij hebben er evenwel ernstig bezwaar tegen, dat de kerken ten aanzien van dat „houden voor” haar leden in hun conscientie binden door een confessionele uitspraak”.

Deze verklaring was ondertekend door Ds D. van Dijk, Prof. Greijdanus, Dr S. O. Los, Ds H. Meulink, Ds J. H. Rietberg, D. Roorda, Dr R. Schippers, Dr M. B. van 't Veer, Ds F. de Vries. Men vergete daarbij niet, dat ze was opgesteld na langdurig en grondig overleg. En dat ze werd uitgesproken voor God en alle kerken. Deze verklaring had de kracht van een ééd. En zo is wat ze inhoudt een wezenlijk onderdeel van de „vrijmaking”.

* * *

Het is vooral Prof. Schilder geweest, die dit belangrijke, essentiële moment van de vrijmaking steeds heeft verdedigd.

Met grote zorg ontdekte hij na enkele jaren, dat er onder de vrijgemaakten lieden waren in wie deze zorg voor het zuiver houden van de grenzen der kerk — de haat tegen de **verenging** der kerkgrenzen — niet meer met de oude kracht leefde. Het schokte hem hevig, toen hij bemerkte dat leden der kerk in verband met de vragen rondom de z.g. doorgaande reformatie zich tegen elkaar gingen afzetten, zich van elkaar isoleerden en wantrouwen de onderlinge verhouding ging vergifigen. Onmiddellijk keerde hij zich toen tegen dat dreigende kwaad.

Hij schreef in verband daarmee — en bij het lezen van de eerste zinnen beseft men reeds hoe actueel zijn woorden ook vandaag nog zijn — o.a. het volgende:

„Men kan nogal eens beleven, dat tussen broeders van één zelfde kerk, van wie A over bepaalde kwesties (politiek, verenigingsleven, voortgaande reformatie etc.) anders denkt dan B, zich een gesprek ontwikkelt als volgt:

A tot B: als jij zó denkt, dan ben je niet goed vrijgemaakt; want vrijmaking betekent een open oor willen houden voor consequenties, die ik trek.

B tot A: zwijg maar als je niet anders spreken kunt, want ik heb me in '44 met volle overtuiging vrijgemaakt, ik ben dus niet zo goed vrijgemaakt als jij en wil die kritiek van jou niet horen!

Soms eindigt het gesprek op de bekende manier: niets doorgesproken; hoofden heet, harten koud”.

Na dit levende schilderijtje te hebben gegeven van een ontmoeting zoals er ook sindsdien zeer vele hebben plaats gevonden en ook nu nog telkens weer plaats vinden, ging Schilder zo verder:

„Aan wie de schuld?”

Waarschijnlijk een beetje aan beide kanten. Want A ziet de vrijmaking als **obligatie** tot een bepaalde houding ten aanzien van de **toekomst**.

En B ziet hem als gehoorzame afwijzing van bepaalde opgelegde, maar ongeoorloofde bindingen uit het **verleden**.

En daarin zeggen ze allebei iets goeds. Maar zolang ze niet verder komen, zeggen ze ook allebei te weinig”.

Over wat beiden te weinig zeggen schreef Schilder toen het volgende:

„A heeft gelijk als hij meent, dat de vrijmaking een obligatie inhoudt tot het volgen van een bepaalde gedragslijn voor de **toekomst**. Maar hij vergeet dat de eisen, die God ons stelt op politiek, sociaal, economisch, wetenschappelijk gebied voor allen gelden, ook voor niet-vrijgemaakten. Vrijmaking van ons opgelegde verkeerdheden is inderdaad, als 't geen koppigheid, en geen uiting van een recalcitrant geest geweest is (!!!) een genadegave Gods; en zoverre elke ons bezeugen gunst als zodanig ons oproept tot grotere ijver, verscherpte aandacht en een meer kritische terreinverkenning mag men zeggen: laat die vrijmaking nu een spoorslag zijn tot zwaardere inspanning. **Alleen maar: de roeping daartoe lag er ook vóór de vrijmaking. Die is geen norm; norm blijft alleen Gods wet**”.

B kreeg van Schilder daarna dit te horen: „B van zijn kant heeft gelijk, als hij de vrijmaking ziet als een besliste en onvermijdelijke keus in het verleden. Hij heeft gelijk, als hij verlangt dat men deze daad erkenne in haar volle waarde, n.l. als gehoorzame reactie op een scheefgetrokken concrete situatie. Maar ook hij schijnt te vergeten, dat vrijmaking geen aflat betekent van plichten, die men vóór de vrijmaking had.”

En daarna gaf Schilder deze vermaning: „Zou niet meermalen ons gesprek meer vlotten, als we ons hiervan doordrongen: door de vrijmaking hebben wij banden van ons afgeschud, die onbevoegden en niet daartoe gemachtigden aan de kerken en aan ons wilden opleggen. En dat afschudden van die banden maakte ons vrij „van” iets, dat niet bij ons hoorde, **om weer vrij te kunnen worden „tot” wat wij hadden te doen óók voor 1944**”.

* * *

Deze prachtige opmerking concretiseerde Schilder daarna zowel ten aanzien van de kwestie van de scholen als van de vragen omtrent de politiek.

Hij schreef over de schoolkwestie:

„Vóór 1944 zeiden we: de school is van de ouders. We **moesten** dat tenminste zeggen. Wij zijn vrijgemaakt niet om die schoolkwestie te stellen. Want die was niet in geding. Maar als wij nu elkander gaan opwekken om die oude stelregel (de school van de ouders) weer ernstig te nemen, dan moet B niet tegen A zeggen: ik heb me goed vrijgemaakt; dat liep niet over schoolzaken. Want hij moet bedenken: ik ben vrijgemaakt om **ongehinderd** mijn kerkelijk leven te kunnen leiden. Ik moet dus vragen, onverschillig wie over de school begint: heb ik niet vóór 1944 hetzelfde moeten zeggen: de school voor de ouders?”

Aan de andere kant moet C niet tot B zeg-

gen: als jij niet dadelijk zo doet als ik, dan ben je niet goed vrijgemaakt. Want C moet bedenken, dat hij met alle mogelijke mensen met alle mogelijke inzichten nog zou leven in één verband, als er geen 1944 geweest was. En dat hij dan de eis: de school voor de ouders niet funderen zou in de vrijmaking, net zo min als in de Afscheiding, de Doleantie, maar in Schrift en Confessie. Hebben we mekaar voor 1944 om de oren geslagen met 't zeggen: jij bent geen goeie afgescheidene? Geen goeie Dolerende? We hebben wel gezegd: laat Grosheide een kandidaat niet dwingen, te verklaren dat Helenius de Cock een ketter was, toen hij zei: sacramenten verzegelen **geen** inwendige, aanwezige genade, maar de belofte Gods. Maar we hebben niet gezegd: Grosheide, wees een tweede Helenius de Cock!”

En na deze expectoratie volgden deze prachtige woorden: „Ik wou voor wat ons betreft terug(!) naar de **BREEDTE** van alle getallen, die we vóór 1944 hadden (en nóg breder), en dan met al die getallen doordringen naar de **diepte** van waarachtige reformatie, zoals die vereist was en bepleit werd vóór 1944”.

Na de school kwam de politiek aan de beurt. Daarover vernamen Schilder's lezers het volgende:

„Dat zelfde geldt voor de politiek en andere kwesties. Meet elkaar niet naar 1944. Want ook 1944 moet zelf gemeten worden. Meet u zelf en elkaar naar Gods wet. En baseer de eisen die ge elkaar stelt, niet in 1944, doch naar de oude oork voor 1944 erkende maatstaven. Een „**aanleiding**” tot nieuwe bezinning was 1944 wel. Maar de **grond** voor de eis daartoe ligt op de „bergen der eeuwigheid”. Laat elkaar goed zien, dat 't **niet uw schuld** is, maar die van de anderen, dat ge thans zonder hen verder moet. En laat uw eisen iedereen kennen als eisen, die ge ook zonder vrijmakingsnoodzaak elkaar zoudt stellen”.

* * *

Met scherpe blik ontdekt Schilder, dat in verband met de door hem genoemde kwesties gemakkelijk een **reactie-houding** in de broeders kan ontstaan. Men kan zich namelijk enerzijds vanwege het ondergane onrecht gemakkelijk met fanatieke felheid gaan stellen tegenover **alles** wat de vroegere kerkgenoten op het terrein van school en politiek thans doen. En tegelijk kunnen broeders uit reactie tegen die felheid van sommige hunner medebroeders er toe komen al wat de vroegere kerkgenoten thans doen extra te verdedigen en te prijzen!

Met het oog op deze mogelijke en gevaarlijke reacties schreef Schilder: „Pas op, dat ge niet in de fuik loopt. Het zijn anderen, die zich niet wilden geven in 1944 aan wat toch hun plicht was, en nu zeggen: vrijmaking kweekt een sektarische geest. Als B tegen A en A tegen B oponeert op deze manier, dan loopt de één gevaar, op deze kritiek van buitenaf te reageren met een zekere nijdigheid, die er nu „van-de-weeromstuit” nog een schepje er boven op gooit. En de andere loopt gevaar te zeggen: daar zit wat in; en dan geeft hij meteen zichzelf de allure van breedheid, door te zeggen: maar ik sla niet door. Hij moest liever vragen: zou ik als 1944 er niet geweest was, ook me hebben afgemaakt van kwesties als deze? Zo ja, dan is het niet best”.

Na zijn broederen deze wijze les gegeven te hebben schreef Schilder deze echt vrijgemaakte woorden:

„Wij zijn goed vrijgemaakt, om weer de goeie gereformeerden van vóór '44 te worden. Niet wij zijn veranderd, doch die anderen. En we zijn goeie gereformeerden als van voor '44 om goeie christenen te kunnen zijn, die op een concrete situatie... van vóór of na '44 te reageren conform de wet van God”.

Deze gedachte verder uitwerkend schreef Schilder later nog:

„Tot het goed-vrijgemaakt zijn behoort: dat je met alle rare snuiters (te beginnen met jezelf) wilt samenleven in één kerkverband, met **allen** die gewillig en bereid zijn, langs de geordende weg elkaar te dragen in meningsverschillen, die pas langzaam, langzaam kunnen worden opgelost **qua geschillen**, en die, zodra het hun **bij gebleken noodzaak**(!) gelukt mócht zijn (wat een hele toer vaak is) een geschil-van-mening te formuleren in confessionele taal, het langs geordende weg te behandelen naar Schrift en Belijdenis”.

En daarom: „de A.R. zegge niet: die G.P.V.-er is een extremist van rechts, en de G.P.V.-er klage niet: die A.R. is een extremist van links, want de vraag of je in een kerk rechts dan-wel links staat, is nooit een kwestie van theorie, of takt of hersengymnastiek; ze is eerst een aangelegenheid van (kerkelijke en kerkrechtelijke) **houding**. Je kunt G.P.V.-er wezen, en „links” staan, als je b.v. op de kerkorde, en het kerkordelijke „geduldsedict” trapt. En je kunt A.R. wezen en „rechts” staan, als je de **broeders** liefhebt, en ervoor bedankt, je te laten spannen voor het karretje van je ergste trappers-op-het-hart, die geen één kwestie willen behandelen, waarin ze partij moeten kiezen tegen de vriendjes van een of ander „terrein”. En **omgekeerd**; vergeet dat alstublieft ook niet”.¹⁾

***

Dit is iets omtrent dat wat ons door de vrijmaking ten aanzien van de kerk weer op het hart werd gebonden.

We leerden verstaan dat die vrijmaking met betrekking tot de kerk o.a. betekende:

een vrij worden om ook ten opzichte van de kerk weer te worden de goede gereformeerde van voor 1944;

een terugkeer tot de breedte der kerk van vóór 1944, ja, een streven naar een nog grotere breedte daarvan;

een willen samenleven in één kerkverband met allen die zich om Gods wil vrijmaakten en die bereid zijn elkaar in de geordende weg te dragen in meningsverschillen;

een erkennen, dat de vrijmaking geen goddelijke norm of openbaring was maar een menselijke handeling die zelf aan Gods maatstaf gemeten moet worden;

een stimulans om met vernieuwde ernst en kracht te doen wat Gods kerk ononderbroken moet doen n.l. het in heel haar bestaan leven naar het woord van God.

C. V.

¹⁾ Zie: De Reformatie van 3 maart, 21 april 1951.

Assen 1961

I

Enkele weken geleden hebben velen in en buiten onze kerken met spanning uitgezien naar wat de G.S. van Assen zou besluiten inzake „samenwerking”, „contactoefening”, met de niet-vrijgemaakte gereformeerde kerken. Velen hebben met grote aandacht kennis genomen van het feit, dat de synode in de huidige situatie elk contact dat op hereniging is gericht, heeft afgewezen; en aan de verzoeken om deputaten voor samenspreking te benoemen niet heeft voldaan.

Nu onze synode heeft gesproken en haar besluiten t.a.v. deze zaak bekend geworden zijn, heeft iedere kerkeraad en elk kerklid het recht om deze besluiten te toetsen aan het evangelie. Het is ons de laatste jaren duidelijk geleerd, wat de kerk al eeuwen lang heeft beleeden in de N.G.B., dat het de mensen, al waren het zelfs apostelen, niet geoorloofd is anders te leren dan ons geleerd is door de heilige Schriften. Dat men ook geen geschriften van mensen of het woord van de meerderheid of besluiten van concilies en synoden gelijk stellen mag met de Goddelijke Schrift; en dat de kerk zich wel moet wachten af te wijken van hetgeen Christus onze enige Meester ons bevolen heeft. (N.G.B. artt. 7 en 32).

Dan willen wij graag twee dingen voorop stellen. In de eerste plaats dat wij op geen enkele wijze (willen) oordelen over de hartsgesteldheid van hen, die aan de besluitvorming te Assen hebben meegewerkt. Vast moet staan voor ons allen dat het de generale synode te doen was te blijven bij het Woord des HEREN en zo ook de eenheid van allen, die de Here Christus in onverderfelijke liefhebben, te dienen.

In de tweede plaats: wij vinden het echt niet zo heel belangrijk of een synode wel of niet zal gaan samenspreken. Wanneer het alleen om deze vraag ging en er niet meer in geding was, dan zouden we met dit besluit van de synode precies hetzelfde doen als met de meeste synodebesluiten: hoogstens even lezen en dan snel in het archief stoppen om er nooit meer naar om te zien. Wij menen dit

oprecht: wij moeten er geen heet hangijzer van maken of iemand nu voor of tegen samenspreking is. Hoe weinig ons dat op dit moment interesseert, moge blijken uit het feit, dat in dit artikel een tegenstander en een voorstander van samenspreking gezamenlijk aan het woord zijn. Als iemand tegen samenspreking is, omdat hij een andere weg verkieslijker acht (hij ziet b.v. liever kerkeraden samenspreken dan synoden), dan komt hij daardoor niet in strijd met het evangelie. En als een ander er voor is, dat een synode deputaten voor samenspreking benoemt, omdat hij vindt, dat we maar eenvoudig te doen hebben wat op onze weg wordt geplaatst, dan is hij daardoor niet vromer of minder vroom dan zijn broeder, die er anders over denkt. Er is eigenlijk maar één ding belangrijk: heeft onze synode in haar afwijzing van alle contact met de niet-vrijgemaakte gereformeerde kerken en in de motivering van dit besluit de stem van Christus laten horen? Zijn haar besluiten te verdedigen — zijn ze doorzichtig, vanuit het evangelie, ook voor de jeugd der kerk? Kunnen de schapen — de vrijgemaakte en de synodale schapen — de stem van de Goede Herder hierin horen?

Solidariteit in de schuld

In het tweede deel van het rapport van commissie IV lezen we o.a. het volgende: „Ook wil Uw commissie zeker niet uit de hoogte neerzien — hetzij ook voor de buitenwacht gezegd — op degenen, die jegens Gods dienstknachten, door wering uit de ambten, vijandig hebben gehandeld. Wat zij ten kwade gedacht hebben, dat heeft de Here ten goede gewend (Gen. 50 : 20). Ons past veeleer, vanwege het feit, dat weinigen in de ongedeelde kerken **terstond** 's Heren reformatie hebben herkend, en vanwege het feit, dat ook onzerzijds aanvankelijk er nog maar een vaag vermoeden was van wat de Here bezig was te doen, de ootmoedige belijdenis van Daniël, die zich solidair wist in de schuld met Juda en Jeruzalem van zijn dagen: „wij hebben gezondigd, ook wij en onze vaders... wij hebben niet geluisterd naar Uw knechten... (Dan. 9)”.

Wij zijn blij met deze schriftverwijzing, al zal straks blijken dat deze blijdschap niet onvermengd is. Ongetwijfeld heeft de synodecommissie hier iets gezien van de solidariteit van het gehele gereformeerde volk in de schuld aan de huidige toestand van het gereformeerde leven. Alleen maar: Daniël 9, waarnaar de commissie verwijst, leert ons deze solidariteit breder en dieper en ernstiger zien dan in de woorden van de commissie tot uitdrukking komt. De commissie immers beperkt de solidariteit hiertoe, dat slechts weinigen in de ongedeelde kerken **terstond** 's Heren reformatie hebben herkend. Daarmee is dus niet erkend, dat wij allen vandaag nog solidair zijn in de schuld aan de verworping van het gereformeerde leven, zoals deze zichtbaar werd in de dertiger jaren en zoals die er vandaag nog is. Er is vandaag bij ons nog solidariteit in de zonde, die noodzaakte tot de Vrijmaking en wij zijn mede-schuldig aan de continuering van het feit dat de Gereformeerde kerken geen „ongedeelde kerken” meer zijn. Dat de commissie de solidariteit in de schuld beperkt tot een moment in het verleden, blijkt hieruit, dat zij overigens, evenals de synode in haar besluit, slechts spreekt over anderer zonden.

Daniël gaat verder dan de commissie. Immers Daniël belijdt maar niet de schuld van de goddelozen of de schuld van de tien stammen, hij belijdt de schuld van het ganse volk waarover de naam des Heren is uitgeroepen.

Hij erkent niet alleen schuld in het verleden, maar ook in het heden. En hij kwalificeert die schuld als „mijn zonde en de zonde van mijn volk”. (Daniël 9 : 20). . . . Mijn zonde en de zonde van mijn volk: dat is een eenheid, waarin nauwelijks meer te onderscheiden valt.

De schuldbelijdenis van een „vrijgemaakte” broeder

Dit spreekt te sterker waar we hier te doen hebben met de schuldbelijdenis van **Daniël**. Want toen hij met zijn drie vrienden in Babel aankwam, was hij nog maar een knaap (1 : 4), misschien een jongen van zestien jaar. Hij had dus zelf geen part of deel gehad aan de zonden van Israël die de oorzaak waren

van Gods gericht. En uit alles wat we van Daniël weten, is duidelijk, dat hij wandelde in de wegen des HEREN, de HERE liefhad en gehoorzaam was aan Gods geboden. Als knaap reeds weigerde hij de spijswetten van Mozes te overtreden. En later zette hij zijn positie en zijn leven op het spel door het bevel van de koning te trotseren: hij bleef bij zijn gewoonte om drie maal daags te bidden tot de God van Israël, hoewel een wet van Meden en Perzen het hem verbood. Daniël's leven werd metterdaad beheerst door het Woord van de Schrift: de HERE Uw God zult gij aanbidden en Hem alleen dienen. Hij wordt dan ook in één adem genoemd met Noach en Job. (Ezech. 14 : 14).

Hij was niet medeschuldig aan de zonden van zijn volk. Van Daniël kunnen we echt zeggen dat hij zich had vrijgemaakt van de zonden zijner vaders. Maar als hij voor God op de knieën gaat, als hij zijn smeking voor God neerlegt, zijn gebed om de saamvergadering van de verstrooide schapen Israël's, dan maakt hij zich geen ogenblik los van het gehele volk Gods. Dan zegt hij niet: de vaders hebben onrijpe druiven gegeten en onze tanden zijn stomp geworden; de vaders hebben gezondigd en wij zijn er de dupe van; dan klaagt hij, hoewel hij Judeeër is, niet de tien stammen aan als valse kerk met een afvallige cultus, maar dan zegt hij: **wij** hebben gezondigd en misdreven, wij hebben goddeloos gehandeld, wij zijn weerspannig geweest, wij zijn afgeweken van Uw geboden en van Uw verordeningen. Wij hebben niet geluisterd naar Uw knechten, de profeten. Bij U, Here, is gerechtigheid, maar bij ons een beschaamd gelaat. Dan ziet Daniël de gehele geschiedenis als een geschiedenis van ongehoorzaamheid, trouwbreuk, weerspannigheid, halsstarig verzet tegen de Here. En hoewel de Here bleef lokken, trekken en waarschuwen door de mond der profeten: wij hebben geweigerd ons te bekeren, wij hebben niet geluisterd naar Uw stem.

Zo is er bij Daniël een recht inzicht in de schuld. Hij voert geen enkele verontschuldiging aan. Hij zoekt geen uitvluchten. Hij attendeert niet op zijn eigen gerechtigheid, — die hij wel bezat, — hij wijst niet met de vinger naar anderen: . . . **wij** hebben gezondigd. En wij hebben de Here onze God niet vermurwd door ons te bekeren.

Dit is de enige houding, waarin wij mogen spreken over de nood van Gods volk.

Toen Luther de banbul van de paus verbrande en zo officieel brak met de roomse hiërarchie, zong hij met zijn studenten Ps. 130: zo Gij in het recht wilt treden, o Heer, en gadeslaan ONZE ongerechtigheden. . . . Toen hij zich vrijmaakte van het pauselijk juk, toen zong hij niet van de hoogten der Vrijmaking, maar uit diepten van ellende. Van deze schuldbelijdenis, van dit „een mishagen hebben aan zich zelf” is in de besluiten der synode geen woord te vinden.

Dat **wij** schuldig staan aan de afwijking van het gereformeerde leven (aan de noodzaak tot Vrijmaking), dat wij de HERE vertoerd hebben door onze gereformeerde hoogmoed en onze gereformeerde zelfgenoegzaamheid, dat wij solidair zijn met het gehele volk van God, daar leest U geen woord van.

En daarom, omdat die solidariteit met heel Gods volk niet beleeden wordt, daarom hoort U ook geen woord van droefheid over de breuk in de kerk. De synode kent wel het verdriet over het gebonden zijn van individuele gelovigen. Maar er behoort ook verdriet te zijn over het feit dat de „ongedeelde kerken”, waarvan de commissie spreekt, nu verscheurd zijn. Paulus had een grote smart en een voortdurend hartzeer en hij zou zelf wel wensen verbannen te zijn van Christus (niet maar om enkele gelovigen die in de synagoge nog vastzaten maar) om (al) zijn broeders naar het vlees. Onze afgescheiden vaders konden nog tegen hun hervormde broeders zeggen: u blijft ons onvergetelijk. Een uiting van dit verdriet zoekt U in de synodebesluiten tevergeefs.

Kom, ga met ons en doe niet als wij. . . .

Daarmee hangt onmiddellijk iets anders samen. Nadat de synode de weg van samenspreking en contactoefening om deze argumenten heeft afgewezen, wijst ze een andere weg aan die tot eenheid moet leiden. Zij spreekt n.l. uit „dat de roeping tot vrijmaking en wederkeer onverzwakt dient te blijven uitgaan als de concrete eis des Heren

voor elke gelovige in de synodaal gebonden gemeenschap". Misschien zegt U: maar dat is toch voortreffelijk. We moeten immers iedere synodale broeder en zuster oproepen zich vrij te maken. We plegen daarvoor zelfs een psalmwoord te annexeren: kom ga met ons en doe als wij. Maar wanneer dit het enige is, wat we tot onze synodale broeders en zusters te zeggen hebben, wanneer we menen dat alleen door de oproep tot vrijmaking de weg naar de eenheid gebaad wordt, dan gaan we ons te buiten aan een enorme dwaasheid.

Kom ga met ons en doe als wij! Zijn we dan ineens vergeten al die punten op de rol van werkzaamheden van onze synode die herinneren aan een stroom van onenigheden, waardoor onze kerken geteisterd worden? Zijn we dan vergeten dat onze kerken al vijftien jaar lang vanwege de vele onenigheden niet meer in de gunst staan bij gans het volk? Zijn we dan vergeten dat onze kerken... maar we sommen het niet allemaal op. Wat wij hier schrijven mocht eens onder ogen

komen van niet-vrijgemaakte mensen. We zouden ons schamen! Bij ons is een beschaamd gelaat.

En daarom, wanneer we anderen tot vrijmaking willen oproepen, dan kan dit alleen, wanneer we tot in onze meeste vergaderingen Gods ontferming hebben ingeroepen over heel Zijn volk. Vrijgemaakt en niet-vrijgemaakt. Want de verwording van het gereformeerde leven openbaart zich op verschillende wijze, maar in dezelfde mate in beide kerkgroepen. Het is wel waar, dat we voor de vrijmaking te maken hadden met officiële bindingen. En dat is in onze kerken gelukkig niet het geval. **Maar ook zonden, die niet in systeem worden gebracht, zijn niet goed voor de HERE. Zeker niet als ze volgehouden worden. Waar begint trouwens het systeem?**

(Wordt vervolgd)

Langerak
Baarn

H. Amelink.
W. Borgdorff.

De eerste promotie te Philadelphia

Het is een aardig samentreffen dat in de eerste helft van het jaar 1961, de eerste promotie te Kampen aan onze Theol. Hogeschool aan de Broederweg, en de eerste promotie aan de Westminster Theol. Hogeschool te Philadelphia, Penn., in de Ver. Staten van Noord-Amerika heeft plaats gevonden. Op 29 juni promoveerde dr C. Trimp als eerste te Kampen. Op 17 mei is dr Marten H. Woudstra, als eerste aan de Westminster Theol. Hogeschool gepromoveerd. Reeds 16 jaar geleden had een gen. synode van onze kerken, het recht van de hoogleraren om tot de promotie te leiden, erkend. Het is nog maar twee jaar geleden, dat door de daarvoor bestaande instantie in Amerika aan de Theol. Hogeschool te Philadelphia — het Westminster-Seminary — het recht werd verleend om de doctorsgraad aan zijn alumni toe te kennen.

De eerste gepromoveerde aan de Westminster Theol. Hogeschool is een Nederlander van afkomst. En ook nog een Nederlander uit vrijgemaakte kring afkomstig. Dr Woudstra is, als ik het wel heb, zijn theologische studie aangevangen aan de Kamper Hogeschool. Hij is naar de Ver. Staten emigreerd. Zette zijn studie te Philadelphia voort. Behaalde in 1947 daar de B.D. graad en in 1949 de graad van Th.M. Hij doceerde 3 jaar te Philadelphia, niet aan de Westminster Theol. Hogeschool, maar aan het Geref. Episcop. Seminary aldaar. Van 1952 tot 1955 was hij dienaar des Woords van de Derde Christ. Geref. kerk van Edmonton, Alberta, Canada. Daarna is hij enige tijd „instructor” geweest aan Calvin Seminary te Grand Rapids, Mich., in de U.S.A. en werd in 1958 daar „associate” professor.

Voorts is dr Woudstra eindredacteur van een in Ontario, Canada, uitgegeven kerkblad „Church and Nation” for reformed Faith and Action. Het blad bestaat 5 jaar en als ik het wel heb is dr Woudstra van het begin af er aan verbonden. Het is een blad dat is opgericht door immigranten-predikanten uit Nederlandse calvinistische kringen afkomstig, die in Canada allen een of andere gemeentelijke dienen, die tot de Christian Reformed Church behoort. Onder de medewerkers ziet men een aantal namen, die we ons uit Nederland nog goed herinneren. Er zijn namen bij van predikanten, die in Nederland tot de Christ. Geref. Kerk hier te lande behoorden, en die als zodanig niets moesten hebben van de veronderstelde-wedergeboorte-theorie van dr A. Kuyper. Zo werd dat jarenlang officieel gezegd. En zo wordt het hier te lande vandaag nog steeds door de Christ. Geref. Kerk uitgesproken. Aan de overkant van de Oceaan schijnen de confessionele standpunten ietwat van het starre dat ze in Nederland hebben, kwijtgeraakt te zijn. Voor deze mannen broeders tenminste. Onder medewerkers leest men o.a. de namen van B. Nederlof, L. Tamminga en P. M. Jonker, die vóór hun emigratie, hier in Nederland, predikant waren van een der Christ. Geref. Kerken. We lezen onder de namen van de medewerkers van het blad waarvan dr Woudstra de eindredactie heeft, de naam van M. Vrieze, niet lang geleden in Nederland vrijgemaakt predikant.

We lezen de namen F. Guillaume en G. J. Hoytema, voorheen in Nederland geref. predikanten, en naar wen wel zei, niet zonder bezwaar tegen handelingen van berucht geworden gen. synodes. Al deze mannen staan daar schouder aan schouder in de Chr. Ref. Kerk. En men merkt aan de inhoud van hun blad dat zij uit calvinistisch nederland komen. Zo'n naam: „kerk en volk”, geeft een Canadees of een Amerikaan niet aan een kerkelijk blad. Dat is Europese traditie. Nederlandse traditie. Nederlandse calvinistische traditie.

***

Dr Woudstra is gepromoveerd op een studie over de verbondsark¹⁾. Bij prof. dr E. J. Young, de oudtestamenticus van Westminster. Andere bekende namen van hoogleraren zijn: prof. dr C. van Til, dr Ned. B. Stonehouse, P. Woolley, en John Murray, om te zwijgen van de lectoren of „assistent” professoren.

We schreven boven dat het een aardig samentreffen was dat in de eerste helft van dit jaar zowel dáár als in Kampen de eerste discipel gepromoveerd is. Dit is meer dan een oppervlakkig aardigheidje. Wij zijn namelijk van mening, dat ondanks bijkomstige verschillen, die samenhangen ten dele met de verschillende landen en ten dele met de onderscheiden kerkhistorie en verschillende confessies en confessionele ontwikkeling, beide inrichtingen voor studie van de gereformeerde theologie elkaar zeer na staan. Na

staan in de grondslag. Na staan in de trouw aan het Woord van God. In het mededelingenblad van Westminster Seminary - Spring - 1961 - lees ik in een kort stukje van de hand van de beste gegraduateerde van 1.1. mei, die de BD.-graad heeft behaald, dat hij, die uit een presbyteriaans milieu uit Toronto komt, meent, dat Westminster het meest voor hem heeft betekend door de „formulering van een bijbelse theologie”. „Door deze studie, meer dan door enige andere, zijn de Schriften voor hem levend geworden als de voortgaande zelf-openbaring van God in de geschiedenis”. Dat is een mooi getuigenis van een jonge, tot zover afgestudeerde.

Verder schrijft hij — en dat is voor ons Nederlanders helaas ietwat vreemd geworden —: „Westminster heeft niet alleen een academisch stempel op mij gezet. Het heeft veel meer gedaan. God, de heilige Geest, is aan het werk geweest, heeft ons in inniger gemeenschap met Hemzelf getrokken. Dit is niet zozeer geschied door de atmosfeer als een geheel, als wel door de individuele studenten, het geestelijk voorbeeld van de godvruchtige hoogleraren, de voortdurende studie van de Schriften en de dagelijkse dienst in de kapel”. „Nu ik weg ga dank ik God voor dit bolwerk van historisch christelijk geloof”.

***

In vorige jaren heb ik wel eens over de oorsprong van deze Hogeschool voor theologische studie, geschreven. Dat willen we niet herhalen. Thans merken we slechts dit op, dat deze hogeschool een vrije inrichting is die uitgaat van een stichting, en die dus door vrijwillige giften, bijdragen van particulieren in stand moet worden gehouden. Geen cent van de Staat.

De stichting heeft zich voor wat het onderwijs aangaat gebonden aan de historische belijdenis van de gereformeerden in de angelsaksische landen. Dit is de Westminster Confessie. Vandaar de naam, die in Amerika wel-sprekend is!

Toen het beroemde Princeton, eens genoemd het bolwerk van het Calvinisme in de Verenigde Staten gedurende de vorige eeuw, in de twintiger jaren van deze eeuw, duidelijk naar de vrijzinnigheid zwenkte wat de theologie betreft, is Westminster Seminary opgericht. Prof. Machen te Princeton afgezet om zijn trouw aan de Schrift, was de eerste hoogleraar aan „Westminster”. Westminster Seminary heeft in de rechtzinnige gereformeerde kringen in Amerika een goede naam en het neemt er een goede plaats in.

J. Meester.

¹⁾ The Ark of the Covenant from Conquest to Kingship.

Gedachten aan Erasmus' graf

III

(fragment)

VI: Christen-Filoloog

Van het grootste belang is in dit verband dat Erasmus ons een betere tekst van de bijbel leverde, in 1524 het Nieuwe Testament, in het Hervormingsjaar het Oude Testament, welke arbeid drie eeuwen lang de grondslag bleef voor alle verdere studie van Bijbelteksten.

Hier ging liefde voor de filologie samen met de religieuze „beginselen” van Erasmus. Zijn uitspraak „Houd U aan de H. Schrift en de Apostelen en laat de theologen onder elkaar disputeren”¹⁾ heeft hij dus wél in een machtige daad omgezet.

Terug naar de bronnen! was als filoloog zijn devies, maar hij erkende ook dat de Bijbel een geheel enige bron was. In zijn voorrede op de noten bij het Nieuwe Testament schrijft hij met klem: „Laat niemand dit werk ter hand nemen zoals hij Gellius' „Noctes atticae” of de mengelingen van Politianus opneemt.... Wij staan temidden van heilige dingen; hier is het niet om welsprekendheid te doen; deze dingen worden het best der wereld aanbevolen door eenvoud en zuiverheid; het zou belachelijk zijn, hier menselijke geleerdheid te willen tentoonspreiden, goddeloos om op menselijke welsprekendheid prat te gaan”.

Elders klinkt een zelfde diep Evangelisch

vermaan: „Christus wil, dat Zijn mysteriën zo ruim mogelijk verspreid worden. Ik zou willen, dat alle vrouwtjes het Evangelie en de brieven van Paulus lezen. Dat zij in alle talen vertaald waren! Dat hieruit de landman zong bij de ploeg, hieruit de wever wijsjes zong bij zijn getouw, dat met zulke gesprekken de reiziger zich de weg kortte”. Huizinga voegt er aan toe: „Zoo dikwijls Erasmus op deze dingen komt, klinkt zijn stem op haar krachtigst”²⁾ en de Christen weet dat hier Erasmus' stem klonk voor alle eeuwen, alle kringen, alle kerken en alle mensen!

Wat Erasmus voorts goed heeft ingezien is het gevaar, dat een kerkelijke strijd, juist als publieke aangelegenheid, het gevaar in zich bergt te verwereldlijken. Wanneer Menno ter Braak in een opstel de Spaanse wijsgeer Ortega Y Gasset met Erasmus vergelijkt, wordt Erasmus door Ter Braak terecht genoemd „een vijand van de „verpolitiekt” reformatische en contra-reformatische stromingen van zijn tijd”³⁾.

In zoverre is Erasmus hierin consequent geweest dat hij niet gepoogd heeft een Erasmus-partij te verzamelen, en als Johannes Eck het woord Erasmus gebruikt, reageert Erasmus met de opmerking: „Ik vind in mij zelf niets waarom iemand zou moeten wensen een Erasmus te zijn, en ik haat die partijnaam al te gader. Van Christus zijn wij allen, en tot diens roem alleen zweogen wij elk voor ons deel”⁴⁾.

Dat hieraan méér ten grondslag lag dan de neiging zich te onttrekken aan het zorgen gevend leiderschap, blijkt uit een brief op 1 april 1506, geschreven aan zijn prior van het klooster te Steyn: „Ik overweeg steeds weder, hoe ik wat mij van het leven rest (hoeveel het zal zijn, weet ik niet) geheel aan de vroomheid, geheel aan Christus zal geven. Ik zie het leven, ook wanneer het lang is, als een vluchtig en verdwijnend ding; ik weet, dat ik van teere lichaamsgesteldheid ben, en dat mijn krachten niet weinig door de studie en ook enigszins door de tegenspoeden zijn aangetast. Ik zie, dat er in de studie geen uitkomst is, en dat het ermee gaat, alsof wij iedere dag van voren af aan moeten beginnen. Daarom heb ik besloten, met mijn middelmatigheid tevreden, (vooral nu ik zoveel grieks heb geleerd, als voldoende is) mij toe te leggen op het mediteren over de dood en het vormen van mijn gemoed. Ik had dit reeds eerder moeten doen, en tóén de kostbare jaren moeten sparen, toen zij op hun best waren. Doch al is het een late spaarzaamheid, die men betracht, als er nog slechts iets op de bodem achterblijft, men moet des te spaarzamer zijn, naarmate er minder en slechter over is”.

Wat zijn kloosterbestaan betreft, van welke gelofte hij officieele dispensatie vroeg en kreeg van de Paus zelf, schreef kardinaal De Jong een kardinale waarheid nuchter neer: „het doel van het kloosterleven is niet de studie, vooral niet van de oude klassieken, en zoo moest het hem spoedig ondragelijk worden”.⁵⁾ Daarnaast heeft men te bedenken hoe vroeg Erasmus in het klooster werd opgenomen.

Te overwegen lijkt ons eveneens het door kardinaal De Jong bij Erasmus aangewezen gevaar, dat zo menige filoloog overkomt die in strijd geraakt met theologen over religieuze kernvragen: „De fout van Erasmus is echter, dat hij de theologie te veel afhankelijk wil maken van de philologie”⁶⁾.

Hiermee is in overeenstemming wat Erasmus in december 1504 aan de grote Engelse humanist John Colet (1466—1519) schrijft: „Ik kan U, beste Colet, niet zeggen, hoe zeer ik verlang naar de heilige letteren en alles mijn walging opwekt, wat mij daarvan afroept of tegenhoudt”⁷⁾.

De *bonae litterae*, volgens Huizinga een onvertaalbare term⁸⁾, deze woorden waren hem als honing in de mond, ze vormden zijn wezenlijke levensprogram, en omstreeks de eeuwwende heft hij voor de zoveelste maal aan wat hij wenst te bevorderen: „de goede letteren, welke deels door de onkunde der leken bedorven, deels door de schuld der vorsten niet in tel, deels door de vadsigheid der mensen veronachtzaamd zijn”⁹⁾.

Schrijvende of lezende, zijn handschriften corrigerende of converserende bij de opengelegene codices, maar tussen de *bonae litterae* wenste hij te sterven! Want hij moge dan noch historisch noch wijsgerig van aanleg zijn geweest, de *bonae litterae* waren hem in de studie alles!

*

En dan is daar de verhouding tot zijn vrienden: hij had er vele. Maar of het hen om zijn persoon ging dan wel om zijn brillante kundigheden?

Aan genoemde Colet geeft hij in een brief vanuit Oxford in 1499 een interessante persoonsbeschrijving: „Gij hebt dan te maken met een weinig, of liever geheel onbemiddeld man, die zonder eerezucht is, geneigd is lief te hebben, weliswaar met weinig ervaring in, maar met grote liefde tot de letteren. Voor anderer goedheid heeft hij een heiligen eerbied, van zijn eigen goedheid een geringe dunk. In geleerdheid legt hij het gemakkelijk tegen ieder ander af, maar in trouw doet hij voor niemand onder. Hij is eenvoudig, open, vrijmoedig, niet in staat te veinzen of te verheimelijken; van een zwak, maar gaaf karakter, schaars in woorden; in 't kort iemand van wie gij buiten zijn karakter weinig kunt verwachten”¹⁰⁾.

Huizinga noemt hem al vroeg „jegens zijn vrienden wantrouwend, prikkelbaar, veel-eischend, soms grof”¹¹⁾.

Is dit oordeel helemaal rechtvaardig? Wat blijft er in een lang mensenleven over aan vriendschappen, die de biograaf achteraf op lange termijn kan overzien? Zijn blijvende vriendschap met de drukker Froben, wiens zoon zijn petekind wordt, genoemd *Johannes Erasmus*, aan wie hij in maart 1522 een door hem zelf gecorrigeerde uitgave van de *Collo-*

quia opdroeg, bij wie aan huis hij als eigen sterft, van waaruit hij eerbiedig en met liefde wordt uitgedragen, pleiten tegen een al te streng oordeel op dit punt.

Maar ook op zijn vriendschap moet misschien het wijze woord van de altijd evenwichtige kardinaal De Jong worden toegepast: „Doch bij alles, wat men van Erasmus zegt, moet men weer restricties maken”¹²⁾.

(Wordt vervolgd)

G. Puchinger.

1) Prof. Dr J. de Jong, Het godsdienstig standpunt van Erasmus, pag. 186.

2) J. Huizinga, Verzamelde Werken, 1950, Deel VI, pag. 106.

3) Menno ter Braak, Verzameld Werk, deel 4, 1951, pag. 393.

4) J. Huizinga, Verzamelde Werken, 1950, Deel VI, pag. 94.

5) Prof. Dr J. de Jong, Het godsdienstig standpunt van Erasmus, pag. 181.

6) Prof. Dr J. de Jong, Het godsdienstig standpunt van Erasmus, pag. 190.

7) „Erasmus in den Spiegel van zijn Brieven”, een keuze uit de brieven van Erasmus, vertaald en toegelicht door Dr O. Noordenbos en Truus van Leeuwen. Met een woord vooraf van Prof. Dr J. Huizinga, 1936, pag. 41.

8) J. Huizinga, Verzamelde Werken, 1950, Deel VI, pag. 99: „Wat de zuivere latiniteit en de klassieke geest voor Erasmus betekend hebben,

dat kunnen wij niet meer navoelen, omdat het besef daarvan voor ons niet als voor hem bedoeld een moeizame verovering en een heerlijke triomf. Daartoe zou men in een harde school den haat tegen de barbarie moeten hebben opgedaan, die Erasmus reeds in zijn eerste schrijversjaren de *Antibarbari* ingaf. Het schimpwoord voor al wat oud en onbeschaafd is, is reeds: Gotisch, Gothen. De term barbarie omvatte voor Erasmus een goed deel van wat wij in den middeleeuwschen geest het hoogst waardeeren. In Erasmus' geest had een sterk doorgevoerde dualistische opvatting postgevat van een strijd tusschen oude en nieuwe cultuur. Hij zag bij de voorstanders van de traditie enkel obscurantisme, behoudzucht en onwetendheid tegenover de *Bonae litterae*, dat is de goede zaak, waarvoor hij en de zijnen strijden. *Bonae litterae* is onvertaalbaar. Het bedoelt de geheele klassieke literatuur, wetenschap en beschaving, beschouwd als gezonde en heilzame kennis, tegenover het middeleeuwsche denken. Letterkunde heeft bij ons nog lang dien wijden, humanistischen zin behouden; eerst in de negentiende eeuw is de betekenis zoo goed als beperkt tot die der schoone letteren”.

9) Dr O. Noordenbos en Truus van Leeuwen, pag. 63.

10) Dr O. Noordenbos en Truus van Leeuwen, pag. 36—37.

11) J. Huizinga, Verzamelde Werken, 1950, Deel VI, pag. 38.

12) Prof. Dr J. de Jong, Het godsdienstig standpunt van Erasmus, pag. 192.

Trillhaas en Schilder

„Schilder, inderdaad — die heb ik van zeer nabij leren kennen in de tijd, toen hij in Erlangen studeerde. We stonden in een zeer goede, ja zelfs vriendschappelijke relatie tot elkaar. Helaas hebben we elkaar later geheel uit het oog verloren. Hij is, om zo te zeggen, als een meteor over het toneel van mijn leven gevlogen”. Aldus de spontane reactie van Prof. Dr Wolfgang Trillhaas, professor in de theologie aan de universiteit van Göttingen, bij het horen van de naam Schilder. De blijde verrassing die zich op zijn gezicht weerspiegelt, toont duidelijk dat het hem goed doet zo plotseling aan dit oude contact te worden herinnerd, en aanstonds nodigt hij dan ook met een royaal armgebaar uit tot een gesprek over de Nederlandse vriend, die dertig jaar geleden onverwachts in zijn leven verscheen en er na enkele jaren ook weer onherroepelijk uit verdween.

Prof. Trillhaas, man van forse statuur en olijk twinkelende ogen, neemt er rustig de tijd voor. Terwijl de schuchtere voorjaarszon haar stralen werpt door de vensters van zijn werkkamer in het universiteitsgebouw, roept hij stuk voor stuk de herinneringen uit zijn geheugen op en gaandeweg krijgen deze beelden uit het verleden kleur en leven.

Sober schetst hij de ontwikkelingsgang die hij zelf had doorlopen tot op het ogenblik dat hij met Schilder in aanraking kwam. Met enthousiasme had hij zich van meet af op de studie van de theologie en filosofie geworpen. Hij volgde o.m. de colleges van de jonge Karl Barth, die toen juist benoemd was tot buitengewoon hoogleraar aan de „Georgia Augusta”, de universiteit van Göttingen en behoorde tot diens allereerste leerlingen. Verschillende bijdragen, die hij later in het bekende tijdschrift „Zwischen den Zeiten” publiceerde, legden van dit discipelschap een dankbaar getuigenis af. In 1931 volgde in Erlangen de promotie tot doctor in de filosofie op een studie over Nietzsche onder Eugen Herrigel, die twee jaar later ook Schilder's „Doktorvater” zou worden. Interessant is dat ook de bekende Hamburgse theoloog Helmut Thielicke in dezelfde tijd als Trillhaas bij Herrigel promoveerde.

Trillhaas, Thielicke en de thans in Rostock docerende H. Benckert waren de eersten, die onder Herrigel's leiding hun studiën met een promotie in de filosofie bekroonden. Merkwaardig, dat deze drie mannen later alle tot een professoraat in de theologie werden geroepen! De parallellie met de academische carrière van Herrigel's latere leerling, K. Schilder, springt terstond in het oog! Herrigel, afkomstig uit de school van Rickert, was een zeer hoogstaand mens en een buitengewoon oorspronkelijk leermeester. Hij had een aantal jaren in Japan gewerkt en zijn leven lang bleef hij onder de bekoring van de Japanse geest. Op zijn colleges kon hij daarvan op zo fascinerende wijze vertellen dat alle toehoorders in de betoverende ban kwa-

men van deze geheimzinnige Oostelijke wereld.¹⁾

Intussen was Trillhaas in kerkelijke dienst getreden en na een vicariaatsperiode te Regensburg in Erlangen benoemd tot „Stadtvikar” aan de Neustädter Kirche. Zijn praktische werkzaamheid belette hem echter niet zich ook nu met energie aan de wetenschap te wijden met als resultaat dat hij in de jaren 1932 en 1933 achtereenvolgens promoveerde en zich habiliteerde in de theologie op een diepgaande studie over Schleiermacher's prediking. Daarna begon hij aan de Erlanger universiteit zijn universitaire loopbaan als privaatsdocent in de praktische theologie.

Schilder kwam al spoedig na zijn komst in Erlangen met de jonge geleerde in contact. Het moet voor hem aantrekkelijk geweest zijn te kunnen omgaan met iemand die gestudeerd had bij dezelfde leermeester die ook hij had gekozen en die hem zodoende over allerlei facetten van de studie zou kunnen inlichten. Maar dat was niet de enige reden, waarom hij naar toenadering streefde. Schilder zocht — aldus Prof. Trillhaas — kennelijk een vertrouwensman uit de kring van de Lutherse predikanten, want hij was zeer geïnteresseerd in de kerkelijke toestanden en verhoudingen en wilde steeds het naadje van de kous weten. Schilder leefde trouwens zelf kerkelijk intens mee, en was vele zondagen bij Trillhaas in de kerk. Trillhaas kon zich nog goed herinneren dat hij zelfs eens onverwachts verscheen in een doopdienst die 's middags om twee uur gehouden werd; gezien dit tijdstip en gezien de omstandigheid dat dergelijke diensten meestal alleen door de betrokken familie plegen te worden bijgewoond, zeker een opmerkelijk feit!

Zo ontwikkelde zich een zeer hartelijke en kameraadschappelijke verhouding. De lutheraan Trillhaas had wel geruchten vernomen over het strijdbare optreden van de calvinist Schilder, maar in de gesprekken die zij voerden uitte hij zich altijd verzoenend en mild. Nooit oefende hij tegenover hem kritiek uit op de lutherse kerk en hij gebruikte er ook het Avondmaal. Zeer aangenaam werd Trillhaas getroffen, toen Schilder reeds kort na de eerste kennismaking hem, de 13 jaar jongere, voorstelde elkaar voortaan te tutoyeren. Schilder's motivering klonk Trillhaas overigens wel wat vreemd in de oren: das finde Ich bequemer (dat vind ik gemakkelijker). Tegen de achtergrond van de gevoelswaarde van het duitse „du” en de wetten die voor het gebruik daarvan gelden, is Trillhaas' verbazing zeker begrijpelijk! Aardig is het te horen dat ook Schilder te kampen had met de grote moeilijkheid, die de duitse taal voor de buitenlander oplevert, nl. het onderscheid in de geslachten van de zelfstandige naamwoorden. Schilder sprak aanvankelijk steeds van „die Paradox”, totdat Trillhaas hem er op attent maakte dat het „das Paradox” moest zijn. Merkwaardig, hoe juist deze kleine, maar

toch tekenende bijzonderheden in het geheugen blijven vasthaken!

We bezitten nog een authentiek getuigenis, waaruit blijkt hoe Schilder over Trillhaas dacht. In een vanuit Erlangen geschreven brief zegt hij nl. „Maar laat ik ophouden. Ik heb nog maar 'n half uur, want ik ga vanavond op visite bij den Stadtvikar Trillhaas, een kerel die 'n massa weet, die ook **gedachten** geeft in 'n preek, al zijn 't dan niet de gedachten, die in den tekst zijn in de eerste plaats, of ongereformeerde, Barthiaansche gedachten. Onlangs in Avondpreek (naar aanleiding van de 60-jarige-Reichseinheit-1871 Versailles): ik heb veel volks in deze stad! De stad — het Erdenvolk. Daarin das Gottesvolk. Jammer dat deze man niet 't gereformeerde kent — hij zou 't waard zijn, want hij **geeft** altijd gedachten, en is de eerlijke eenvoud zelf. Naar dien man ga ik straks op bezoek; gelukkig! Ik zal eens proberen 't gesprek op preeken te brengen. Zooals ik 't met mijn geref. dominee ook gedaan heb, al hielp het geen zier”.²⁾

Veel van wat in de onderlinge gesprekken aan de orde kwam, is natuurlijk door de vele, ten dele zeer schokkende gebeurtenissen van de afgelopen dertig jaren overspoeld, maar uiteraard staat Prof. Trillhaas nog helder voor de geest, dat Schilder scherp gekant was tegen Karl Barth. Volgens hem ligt — en dat is belangwekkend — de positie die Schilder, in het voetspoor van Calvijn, en tegenover Barth in zijn dissertatie innam (zijn sterke accentuering van de accommodatie Dei, de aanpassing van God in Zijn openbaring aan ons beperkt bevattingsvermogen) dicht in de nabijheid van bepaalde opvattingen van het orthodox Lutheranisme der Erlanger school, die in dit verband gaarne sprak van de „neerdaling” Gods in Zijn openbaring. Ook opperde Prof. Trillhaas — en dat is niet minder interessant — de mogelijkheid, dat Schilder's grote belangstelling voor de heilshistorie wellicht aanrakingsvlakken zou kunnen hebben met de heilshistorische concepten van de vroegere Erlanger theologen (von Hofmann e.a.). Trillhaas wist overigens niet, of Schilder contacten had met de theologische faculteit van Erlangen in haar toenmalige samenstelling. Uit de achter in Schilder's dissertatie opgenomen „Lebenslauf” (blz. 469) blijkt echter dat Schilder in elk geval nog college heeft gelopen bij Prof. Dr. W. Vollrath. Voorts stelt zijn correspondentie in het licht dat hij zich over het theologisch-kerkelijk bedrijf in Duitsland terdege een eigen oordeel had gevormd. Ofschoon hij deze tegenover Trillhaas niet uitsprak, had hij toch ernstige kritiek. Hij schreef: „Tenslotte zijn de lui in Kampen (en Amsterdam) niet vrij in hun beweging; ze moeten wel aan de kerken denken en krijgen tegenwoordig om de haverklap brieven uit de classes. Hier in Deutschland zie ik de voordeelen van de volmaakt andere methode dan Kampen en Amsterdam volgen, ook bij de Erlanger theologen (die de „Erlanger theologie” toch als eigen inhoud en type hebbend beschouwd willen zien). Gevolg? Dominees, die al onze gereformeerde lui ver achter zich laten in de feitenkennis doch overigens de gemeente vermoorden met preeken van niks, die al heel wat lijken, als ze 'n snuffe van den een of anderen nieuweling op zijn tijd „te pas” weten te „brengen”. Lui zonder dogmatische inhoud, zelfs zonder hermeneutisch systeem, al wordt 't begrip hermeneutiek ook uitgebreid tot zowat alle velden van onderzoek”.³⁾

Eén typerend voorval, dat Schilder ten voeten uit tekent, heeft bij Prof. Trillhaas een onuitwisbare indruk achtergelaten. Eens hield de in die tijd bekende, op latere leeftijd tot het Christendom bekeerde, schrijver Hans Pfortner uit München een voordracht over het Jodendom. De rede van Pfortner, die volgens Trillhaas op nogal biblicistische wijze de bijbelse gegevens over Israël behandelde, had bij het publiek een wonderlijke uitwerking. Van twee kanten werd hij nl. aangevallen. Enerzijds kreeg hij felle kritiek te incasseren van de zijde der liberalen, die de tendens van zijn uiteenzettingen verkeerd hadden begrepen en meenden dat hij een antisemiet was, anderzijds ontlokte hij heftige tegenspraak aan de aanwezige nationaal-socialisten, die de strekking van zijn betoog beter hadden gepeild en terdege beseften dat deze zich ten diepste tegen hun systeem richtte. Welnu, in deze verwarde discussie vroeg plotseling Schilder het woord. Op zeer moedige en tegelijkertijd zeer plastische wijze belichtte hij,

aldus Prof. Trillhaas, de onverzoenlijke tegenstelling tussen kruis en hakenkruis en met grote ernst wees hij op de dodelijke bedreiging die het hakenkruis vormde voor het kruis. Dit indringende getuigenis, waaraan elk zweem van compromis vreemd was, werd in diepe stilte aangehoord en maakte indruk. Maar dit was dan ook, voor zover Trillhaas wist, de enige gelegenheid, waarbij Schilder de terughouding en reserve van de studerende gast verbrak en openlijk voor het voetlicht trad.⁴⁾

Een recente opname van Prof. Dr. Wolfgang Trillhaas, Schilder's Erlanger vriend.

Na Schilder's promotie en terugkeer naar Nederland hebben beide mannen geen enkel mondeling of schriftelijk contact meer gehad. Prof. Trillhaas heeft van Schilder dan ook geen letter schrift in bezit. Hun wegen hadden elkaar gekruist, maar nu gingen ze weer uiteen, en wel in zeer verschillende richtingen! Schilder werd professor in Kampen, wierp zich op zijn studie en raakte al spoedig in alle mogelijke kerkelijke vraagstukken betrokken. Trillhaas bleef in Erlangen; hij werd predikant aan de Altstädter Kirche en gaf tegelijkertijd colleges in de praktische theologie. Uit de dertiger jaren stamt zijn ook in Nederland zeer bekende en gewaardeerde „Evangelische Predigtlehre”, die herhaaldelijk herdrukt werd. Een professoraat in Halle, dat hem in 1934 was toegezegd, mocht hij „om politieke redenen” niet aanvaarden. Direct na de oorlog ontving hij een benoeming tot gewoon hoogleraar in Erlangen, maar reeds in het volgende jaar aanvaardde hij de uitnodiging om in Göttingen de leerstoel voor praktische theologie te bezetten. In 1954 schakelde hij om naar de systematische vakken. In deze jaren heeft Trillhaas zich geleidelijk gedistancieerd van Barth, zij het uit geheel andere overwegingen dan die Schilder tot zijn bewogen polemieken drongen! „Ik ben — zo zei hij — langzamerhand huiverig geworden voor die strakke concentratie op de openbaring; deze schier eindeloze reflectie over het verschijnsel der openbaring leidt er als vanzelf toe dat zij vermenselijkt wordt en veelal dient het beroep op de openbaring alleen om de eigen positie onaantastbaar te maken”. Trillhaas legt sterke nadruk op de betekenis van de humaniteit als zodanig en heeft grote belangstelling voor de phaenomenologie. Met diepe bewondering spreekt hij dan ook over het werk van onze vermaarde landgenoot G. van der Leeuw. Trillhaas' boeken geven van deze „heroriëntatie” een duidelijke vertolking; we denken aan zijn godsdienstpsychologie („Die Innere Welt”), zijn pastorale theologie („Der Dienst der Kirche am Menschen”) en aan zijn grote ethiek van 1959. Deze openheid voor filosofie en cultuur gaat echter bij Trillhaas gepaard met een hoge waardering van de lutherse orthodoxie in haar bloeitijd, die naar zijn oordeel

ook voor de tegenwoordige tijd nog steeds van betekenis is.

Ja, de wegen van beide mannen weken ver uiteen. In theologisch opzicht zijn er vele contrasten. Maar desondanks, of liever: juist daarom blijft de tijd van hun hechte verbondenheid een schone episode in hun leven; een bewijs van een oecumenische gezindheid, die zonder het oog voor de verschillen te sluiten, toch over de confessionele grenzen heen in de ander de mens en de christen herkent en respecteert.

Misschien maakt iemand de tegenwerping: alles goed en wel, maar een dergelijke oecumenische gezindheid treedt meestal alleen in het buitenland aan het licht, binnen de landsgrenzen is er slechts bitter weinig van te bespeuren! We herinneren ons dat Prof. Dr. G. C. van Niftrik eens met verwijzing naar Schilder's avondmaalsviering in de Lutherse kerk, een opmerking in deze geest maakte. Zulk een tegenwerping zou, in het algemeen gesproken, een grote kern van waarheid bevatten. Het is onbetwistbaar dat tallozen aan gene zijde van de nationale grenzen, zonder bijster veel gewetenskrampen, menige principiële of vermeend principiële veer plegen te laten. Maar in het geval van Schilder schiet een dergelijke „geographische” verklaring ten enenmale te kort. Bij hem ligt dit alles veel gecompliceerder en om de werkelijke Schilder te verstaan, zal men dan ook andere, dieper liggende factoren in rekening moeten brengen. Het zou buiten het bestek van dit artikel voeren en trouwens ons vermogen verre te boven gaan om deze factoren aan te wijzen. Maar dat de „geographische” verklaring ontoereikend is en de vriendschap tussen Schilder en Trillhaas niet op zichzelf staat, maar ten nauwste samenhangt met een zich ook in Nederland manifesterende oecumenische gezindheid, laat zich gemakkelijk aan de hand van enige, voor ieder controleerbare, gegevens aantonen.

Indertijd wees in dit blad Drs G. Puchinger reeds op het hartelijke contact met de Hervormde Leidse kerkhistoricus A. Eekhof.⁵⁾ Men denke voorts aan Schilder's vriendschap met en verering voor de organist en componist Jan Zwart, die niet in een gereformeerde maar in een lutherse kerk de zondagse gemeentezang placht te begeleiden.⁶⁾ Frappant is vervolgens Schilder's optreden in een zaak, die in 1946 de gemoederen van de Kamper studenten in heftige beroering bracht, nl. de vraag of een aan de Theologische Hogeschool studerende christelijke gereformeerde theologant als volwaardig lid tot het corps kon worden toegelaten. „Sommige corpsleden gingen inzake het verband van kerk en verenigingsleven als van een axioma uit van de stelling, dat samenwerking op de basis der Belijdenis slechts mogelijk is met hen, die men als broeders erkent in den gang naar den eenen Avondmaalsdisch”. Anderen spraken zich nadrukkelijk vóór toelating uit. De debatten waren niet van de lucht; een scheuring dreigde! Schilder nu schaarde zich in deze controvers openlijk aan de zijde van de voorstanders; hij verscheen zelfs op een corpsvergadering en hield daar een bewegend pleidooi voor opname van de christelijke gereformeerde student in de corpsgemeenschap.⁷⁾ En tenslotte herinneren we aan het feit dat Schilder in maart 1951 — in een tijd, toen in onze kring druk gediscussieerd werd over de vraag of het bezoeken van een kerkdienst ener andere „denominatie” geoorloofd mocht worden geacht — rustig de kerkelijke bevestiging van het huwelijk van een bevriende relatie in de Hervormde Broederkerk te Kampen bijwoonde en na de dienst de voorganger complimenteerde vanwege de goede preek.

Wij beweren niet, dat hiermee alles over Schilder's kerkelijke houding gezegd is; dat zou uiteraard dwaasheid zijn. Wij menen echter wél, dat, wanneer men over Schilder's kerkelijke houding spreekt, dit in elk geval óók gezegd moet worden.

Schilder was te groot en te verrassend als theoloog en christen, dan dat zijn denken en leven in een simpel schema kan worden gevat en met traditionele categorieën kan worden benaderd. Zijn vriendschap met Wolfgang Trillhaas vormt geen uitzondering op zijn levensregel, maar is er de bevestiging van! J. Veenhof.

¹⁾ Onder Herrigel's invloed werd ook Schilder's belangstelling voor de Japanse boeddhistische mystiek zo al niet gewekt, dan toch in sterke mate geïntensiveerd. Men vergelijkte zijn dissertatie **Zur Begriffsgeschichte des „Para-**

doxon", Kampen, 1933, blz. 271—294. Later publiceerde Schilder in *De Reformatie*, 18e jrg. no's 27—32 in een vertaling van L. Doekes een artikel van Herrigel over de riddersche kunst van het boogschieten in Japan.

2) Schrijven aan C. Veenhof, d.d. 15 februari 1931. In het slot van dit brieffragment doet Schilder waarschijnlijk op een gesprek met de predikant van de Reformierte Gemeinde te Erlangen.

3) Schrijven aan C. Veenhof, d.d. 28 februari 1931. Aan het boven gegeven citaat gaat de volgende opmerking vooraf: „Mij lijkt 't beste een verbinding van de 2 methoden: pompmethode en meer oriënterend, of objectief onderzoekend beoog”.

4) Naar alle waarschijnlijkheid betreft het hier dezelfde gebeurtenis, als waarover Schilder zelf schreef aan C. Veenhof in een brief d.d. 15 juli, 1930, vgl. *Gedenkt uw voorgangers*, In *Memoria Prof. Dr K. Schilder*, Goes, 1952, blz. 17. Vgl. voor het bewuste brieffragment ook G. Puchinger, *Een promotie van vijf en twintig jaar geleden*, *Opbouw*, 1e jrg. no 46. Dit artikel vermeldt ook andere gegevens over Schilder's duitse studie-periode, promotie en dissertatie; vgl. voor de dissertatie J. Stellingwerff, *Drie proefschriften, Fundamentele vragen XIV*, *Opbouw*, 2e jrg. no 6.

5) *Een In Memoriam van vijftig jaar geleden*, *Opbouw*, 1e jrg. no's 49, 50; 2e jrg. no's 1, 3, 6.

6) Terstond na de dood van Jan Zwart schreef Schilder een In Memoriam in *De Reformatie*, 17e jrg. no 42. Schilder sprak daarin o.m. over „de reformatorische werkzaamheid van dit leven”. Op 14 juli 1947 sprak Schilder voor de N.C.R.V.-microfoon een herdenkingsrede uit, die gepubliceerd werd in *De Reformatie*, 22e jrg. no 43. Daarin zei hij o.m.: „Nu willen wij God danken voor wat Hij („Hij” als krachtens het verband vereist door ons ingevoegd, Ve.) in Jan Zwart niet maar voor een zondagsche kerkcongregatie, doch aan het christelijk volk, en zoo aan het nederlandsche heeft gegeven”... „hem willen wij bekennen als onzen broeder en mede-werker Gods”. Een en ander ontlokte kritiek aan gereformeerde organisten, van wie verschillende terwille van hun vrijmaking een fraai kerkorgel moesten prijsgeven. De gedachtenwisseling tussen hen en de hun zo na aan het hart liggende Professor Schilder, eindigde daarmee, dat deze „tenslotte de wapens neerlegde”, vgl. D. W. L. Milo, *Een merkwaardig gedenkboek I*, *Opbouw*, 1e jrg. no 49.

7) Vgl. het jaarverslag van de toenmalige *ab actis corporis*, J. Faber, in: *Almanak Fides Quae-rit Intellectum*, 1948, blz. 51—54; het citaat op blz. 52.

Als aanhangsel van dit artikel moge ik hier in vertaling weergeven een recent oordeel over Schilder's dissertatie. Het is afkomstig van de duitse theoloog Henning Schroer, die een studie publiceerde, waarvan het thema sterk aan dat van Schilder's proefschrift herinnert, nl. „Die Denkform der Paradoxalität als theologisches Problem”, Göttingen, 1960 (vgl. aldaar blz. 21 en 22). Dit oordeel is te meer interessant, omdat Schilder's boek indertijd opvallend weinig bespreking heeft gevonden. Schrier schrijft het volgende (één der noten heb ik tussen haken in de tekst ingevoegd):

„Een uitstekende studie is voorhanden, getiteld: „Zur Begriffsgeschichte des Paradoxos”. Deze filosofische dissertatie van de nederlandse gereformeerde theoloog K. Schilder werd in 1933 geschreven. Zij biedt een geschiedenis van het begrip Paradoxon „mit besonderer Berücksichtigung Calvins und des nachkierkegaardschen Paradoxon”. Schilder's bijzondere verdienste is te hebben aangetoond dat het begrip in de aanvangen der dialektische theologie zeer „uneinheitlich” gebruikt is. Schilder, die zich met beslistheid tegen de dialektische theologie keert, oefent een zonder meer vernietigende kritiek, en stelt wat de paradox betreft vast: „die Kraft Kierkegaards ging verloren, seine Schwachheit behielt die Oberhand”.

Zonder de voortreffelijke hoedanigheden van deze grondige studie (zij schuilen vooral in het zeer goed bewerkte eerste deel en in de uiteenzettingen over de verhouding van Fries en Otto. Ook in de beschrijving van de dialektische theologie in haar aanvangen, is buitengewoon veel materiaal vakkundig verwerkt. De interpretatie van Calvijn kan ik helaas niet beoordelen) te verkleinen, dient men toch enige kritische opmerkingen te maken en nog boven haar uit te gaan.

Dit wordt allereerst vereist door het feit, dat de geschiedenis van het begrip Paradox in de tijd na Schilder's studie zeer interessant de ontwikkelingen te zien heeft gegeven, die reeds louter uit het oogpunt van de begrips-geschiedenis tot voortzetting van Schilder's studie uitlokken.

In de tweede plaats behoeft de analyse van Kierkegaard m.i. talrijke correcties. Schilder heeft hoofdzakelijk vanuit de onderzoekingen van Geismar zijn oordelen geveld en Kierkegaard zelf niet in volle omvang behandeld. Het nieuwere Kierkegaard-onderzoek heeft ons hier vele dingen anders leren bezien. In de derde plaats is er aanleiding om van een zuiver „begriffsgeschichtliches” exposee door te stoten tot de vraag naar het recht van het begrip der paradox in de theologie. Schilder heeft de moeilijkheden van de dialektische theologie met de blik van de tegenstander zeer scherp geanalyseerd, maar heeft zich in het geheel niet afgevraagd, of dit begrip überhaupt theologisch bruikbaar is of niet. Hij vraagt bijvoorbeeld niet, hoe Kierkegaards als „radikale Wendung des Paradoxbegriffes” getypeerde gebruik van het begrip theologisch te beoordelen is. In hoeverre had Kierkegaard „kracht”, die dan in de dialektische theologie verloren ging?

PERSSCHOUW

Voor vast is bondig houden?

In het Kerkblad van Gelderland en Overijssel schreef Ds B. Jongeling een artikel met het hier boven staande opschrift:

In verband met het besluit van de synode van Assen hoor en lees ik over al of niet voor vast en bondig houden. Dat is de terminologie van art. 31 der K.O.: indien iemand zich verongelikt gevoelt... kan hij zich beroepen op de meerdere vergadering, en hetgeen door de meeste stemmen besloten wordt zal voor vast en bondig gehouden worden. Dat wil dus zeggen: dat heeft nu gelding, daaraan zal men zich houden, degene die zich verongelikt gevoelde en de instantie door welke hij meende verongelikt te zijn. Altoos met het bekende voorbehoud: tenzij...

Gaat dit nu óók op voor het onderhavige besluit? Kan hier sprake zijn van al of niet voor vast en bondig houden? Het ging over contact-oefening tussen de ene en de andere synode, respectievelijk tussen wederzijdse synodale deputaten; ook over het al of niet ontvangen van deputaten der Apeldoornse synode op de Asser synode. Om met dat laatste te beginnen: bestaat er een mogelijkheid om het besluit tot afwijzing van het desbetreffende verzoek niet voor vast en bondig te houden? Geen denken aan! Stel u voor dat een kerkeraad zou zeggen: wij houden dat besluit niet voor vast en bondig. Dan zou dus die kerkeraad uitspreken: de synode besluit om wél afgevaardigden te ontvangen, en nu gaat de synode dat dus doen. Maar dat kan toch niet. En precies hetzelfde geldt van het besluit: geen contact-oefening. Het zal voor geen kerkeraad en voor geen kerklid mogelijk zijn dit besluit niet voor vast en bondig te houden, er geen gevolg aan te geven. De vraag daarnaar komt niet eens in geding. De synode heeft besloten, dat zij dit en dat niet zal doen, noch afgevaardigden ontvangen noch contact oefenen. Het is niet zo, dat ergens een kerkeraad op een desbetreffende uitnodiging tot samenspreking van de plaatselijke gebonden kerk afwijzend heeft beschikt, dat een gemeentelid daarover bezwaard is, zich gewend heeft tot de meerdere vergaderingen en dat tenslotte de synode gezegd heeft: de kerkeraad heeft recht gehandeld en het bezwaar moet afgewezen worden, of andersom. Neen, het ging over contact-oefening op synodaal niveau. Dát is afgewezen. Van al of niet voor vast en bondig houden is in dit geval geen sprake. Er wordt van de kerken niets gevraagd om dat uit te voeren. Er wordt ook niets gevraagd om dat na te laten. Op synodaal niveau komt er geen contact-oefening. Er zijn mensen die dat heel erg vinden. Er zijn in de besprekingen ook wel eens termen gebruikt en kwalificaties gegeven, die m.i. beter achterwege hadden kunnen blijven. Maar wanneer men nu het synodebesluit als zodanig zo ernstig laakt, slaat men dan een synode-besluit niet te hoog aan? En datzelfde geldt wanneer men de uitspraak uitbundig prijst. We pretenderen, niet synodalistisch te zijn. We pretenderen dat wij geen synode hebben als centrale kerkelijke bestuursmacht. Is het met die pretentie wel in overeenstemming, dat met zulk een spanning is uitgezien naar wat de synode besluiten zou? dat nu enerzijds zo hogelijk geprezen wordt en anderzijds zo ernstig gelaakt? Alsof vergadering en bewaring der kerk afhangen van de (een) synode...

Ds Overeem, die heengegaan is, zegt dat hij, gelijk hij zich in 1944 heeft vrijgemaakt van synodebesluiten, ook nu meent zich te moeten vrijmaken van dit synodebesluit. En dat betekent praktisch dat hij overgaat naar de gebonden kerk. Hoe ter wereld kan men zich vrijmaken van dit synodebesluit, zeggende: ik voer het niet uit, ik houd mij er niet aan? Er valt voor een kerkeraad, voor een individueel lid, met betrekking tot dit besluit niets uit te voeren of niet uit te voeren. Er wordt in de huidige

situatie géén contact geoefend op synodaal niveau. Uit! En daar zijn heus wel goede redenen voor. Al zou het alleen maar deze reden zijn, dat vereniging of hereniging van twee kerkelijke gemeenschappen niet op synodaal niveau behoort te geschieden. Een synodebesluit te dien opzichte zou het **sluitstuk** moeten zijn van een hele reeks van handelingen. Daarin zou tenslotte moeten worden **bezegeld** wat langzamerhand was ge-groeid.

Er is dan ook geen sprake van dat dit synodebesluit zou verbieden of afkeuren een plaatselijk samenspreken of contact oefenen. Wanneer dat **op de rechte wijze** kan tot stand komen, dan staat dit synodebesluit niet in de weg.

Er is, naar ik vrees, ook onder ons nog al wat synodalisme: een uitzien naar de synode, een met spanning afwachten van wat de synode zegt, hogelijk loven wanneer de synode zus spreekt, het kwalijk achten wanneer de synode zo spreekt enz. Hebben we het synodalisme nog niet doorzien en nog niet afgezworen? In de gebonden kerken is het langzamerhand heel gewoon geworden dat men opziet naar de synode. In 1942 en volgende jaren gingen kerken, die er zelf nooit op gekomen zouden zijn, binden aan de leerbesluiten omdat de synode het zeide. In 1946 ontving men geredelijk de vervangingsformule uit de hand der synode. En toen de synode in 1959 deze terzijdestelde volgde men ook getrouwelijk haar spoor. Eerst heel erg vóór de leerformule, toen heel erg vóór de terzijdestelling, want: de synode had aldus gesproken. 't Is altijd weer: de synode, en nog eens de synode.

Ik ben bang dat we toch nog niet zo erg goed vrijgemaakt zijn, wanneer we dit synodebesluit zo heel erg belangrijk vinden, hetzij dat we er nu warme instemming mee betuigen, hetzij dat we diepe droefheid erover uitspreken.

Wij geloven en belijden dat het de Heere Christus is Die Zijn kerk vergadert van het begin der wereld tot het einde. Onder ons was na de vrijmaking nogal bemind de term: het kerkvergaderend werk van onze Heere Jezus Christus. Dat hoorde men telkens weer in preken en gebeden. Maar geloven we waarlijk dat Christus Zijn kerk vergadert, beschermt en onderhoudt? We denken toch, hoop ik, praktisch niet, dat de synode de kerk moet bewaren, moet veilig stellen. En anderzijds niet dat de synode de ware christgelovigen moet bijeenbrengen. Ik weet best dat we als mensen ook een roeping hebben inzake de kerk. Maar laten we toch het eerste, dat de basis is, niet vergeten: Christus vergadert Zijn kerk in eeuwigheid des waren geloofs. Hij vergadert, en ook: Hij verstroot; Hij brengt bijeen, en ook: Hij slaat uiteen. Hij heeft in 1944 uiteen geslagen. Hij kan ook weer samenbrengen, de harten daartoe neigen, tot eeuwigheid des waren geloofs, tot heling van de breuk. In de schriftuurlijke weg, in verootmoediging en bekering. En met dat laatste kijk ik niet alléén naar buiten.

Ja, dat was één van de dingen die we in de vrijmakingsstrijd weer krachtig hebben gepredikt:

de synode is een vergadering niet van de kerken maar van afgevaardigden van de kerken

de synode heeft niet een **grotere** maar een **kleinere** macht in de kerkeraden de synode geeft in haar besluiten niet meer dan een **voorlopig oordeel** over de zaken waarover zij zich uitsprak de kerken hebben de plicht de synodebesluiten te **ratificeren**.

Want de kerkeraden vormen het enige bestuur en de hoogste macht in de kerk van Christus.

Over het bijbellezen in het gezin

In „de wereld in” het orgaan van het Ned. Bijbelgenootschap troffen we het volgende artikel aan:

Wij hebben het er op gewaagd twee mensen, heel gewone huisvaders, de vraag te stellen: „wat doet u met de Bijbel in uw gezin; leest u er dagelijks uit voor en hoe staan de gezinsleden hiertegenover?”

Graag zouden wij die antwoorden in hun geheel afdrucken, maar daarvoor is de ruimte te beperkt. Dus zullen wij uit die antwoorden u een en ander doorgeven met de bedoeling, dat u uzelf ook die vragen eens stelt.

„Het is beslist nodig, dat wij elke dag opnieuw vernemen uit Gods Woord, wat wij op die bepaalde dag nodig hebben aan troost, liefde en misschien ook vermaningen. En is het niet dikwijls zó in een gezin, dat de persoonlijke omstandigheden van één der gezinsleden, gedeeld en meebeleefd worden door de andere leden?” Hier zien wij dus een één-wording rondom het Woord. Maar tegelijkertijd dringt de vraag naar voren: wát lezen wij, welk gedeelte kiezen wij uit? En dan laten wij de andere huisvader zijn antwoord geven:

„Het is m'n vaste gewoonte, dat ná de warme maaltijd de bijbel wordt gelezen, en wel op volgorde, dus niet zó maar een willekeurige tekst, die door één of andere predikant dagelijks wordt voorgelouden, nee, daar houd ik niet van; ik begin bij het begin en eindig bij het laatste hoofdstuk van Openbaring”. Helemaal consequent wordt hieraan echter niet vastgehouden,

want aldus wordt er aan toegevoegd: „Bij een verjaardag b.v. wijk ik van die volgorde af en lees dan altijd psalm 103, op Oudejaarsavond psalm 90 en als er het één en ander in mijn familie is voorgevallen, zoek ik daar ook een geschikt hoofdstuk voor uit”.

Ongetwijfeld zijn er lezers, die hierover een totaal andere mening hebben. Wij stellen er prijs op die te vernemen, al is het niet de bedoeling een waterdicht advies te geven of een aanwijzing hoe het beslist zou moeten. Evenmin is het ons begonnen om een uitgebreide enquête. Het gaat er ons in de eerste plaats om, dat u zelf die vraag stelt: Wordt er in uw gezin en als gezin nog dagelijks in die Bijbel gelezen, naar Gods stem geluisterd? En dan citeren wij weer een opmerking van de eerste huisvader: „Hoe de samenstelling van het gezin ook zijn mag, jong en oud, klein en groot, misschien zelfs uit mensen van verschillende kerkgenootschappen, belangstellend of onverschillig, Gods Woord zal ons iedere keer iets nieuws vertellen!”

Onderstrepen willen wij dat bindende element: tezamen worden wij aangesproken! Hier wordt de gezins-eenheid op een diepe wijze beleefd. Heel eerlijk zegt de tweede briefschrijver aan het slot van zijn uiteenzetting: „Het kán zijn, dat m'n kinderen op zekere leeftijd héél anders over het bijbellezen denken als mijn vrouw en ik, maar ik ben ervan overtuigd, dat de kracht, die ervan uitgaat, zich op latere leeftijd zal openbaren, dat ze dan zullen voelen het gemis als zij de Bijbel niét lezen!”

Nogmaals, het gaat er ons vandaag niet om, althans niet in de eerste plaats of u die Bijbel van voren naar achteren leest, of u gebruik maakt van een rooster, of zelf de hoofdstukken uitkiest, of dat u de pericopen en hoofdstukken kiest aan de hand van een dagkalender, het gaat ons om de vraag: leest u in uw gezin die Bijbel? En betekent deze dagelijkse ontmoeting iets? Hebben onze kinderen ontdekt de ernst, de toewijding en de liefde in deze ontmoeting met God of zien zij slechts sleur en slordigheid?

Eén der beide huisvaders vertelt, dat hij in de oude Statenbijbel, waaruit thuis vroeger werd gelezen, op de binnen-voorpagina dit versje vond:

„Hoe meer ge in mij zoekt,
hoe meer ge in mij vindt,
hoe meer ge in mij leest,
hoe meer ge mij bemint”.

Nooit hoog genoeg kan de waarde van het bijbellezen in het gezin worden aangeslagen. Het is voor een gezin — een kerk in 't klein volgens Calvijn — een levensbelang dat daarin steeds weer naar de Here wordt geluisterd (door 't bijbellezen) en tot de Here wordt gesproken (in 't gebed). Dat is een van de voornaamste delen van onze „redelijke godsdienst”. C. V.

KERKNIEUWS

DE SCHOOLDAG

De schooldag-commissie wil ook in de vacantielijd nog iets van zich laten horen. Zoals U reeds werd meegedeeld zal de Schooldag worden gehouden, zo de HEERE wil, op woensdag 27 september. Als sprekers zullen optreden Prof. C. Veenhof, Prof. Dr H. J. Jager, Prof. H. J. Schilder, Prof. J. Kamphuis, Ds L. W. G. Blokhuis te Zevenbergen, Ds A. Hordijk te Baflo en Ds G. Zomer te Bunschoten-Spakenburg.

De samenkomsten zullen worden geleid door Ds J. Blokland te Rotterdam-Feijenoord, Ds J. van Bruggen te Assen, Ds D. van Dijk te Groningen, Ds L. J. Goris te Wezep, Ds J. Keizer te Brouwershaven, Ds J. A. Vink te Amersfoort en Ds G. Visee te Kampen.

Wilt U met het aanvragen van de kaarten voor deze schooldag niet wachten tot de laatste week, wilt U die **direct aanvragen** op het bekende adres: **Broederweg 15 Kampen**. Dan kan de commissie tijdig aan het werk gaan om de nodige voorbereidingen te treffen. Want dan weten we tenminste hoeveel broeders en zusters er ongeveer zullen komen. De commissie.

Beroepbaar. Door de classis Leeuwarden werd praeparatoir geëxamineerd en beroepbaar verklaard kand. O. Doornbos, 35 d, Jutrijp (Fr.).

Bevestiging en Intree. Na door Ds J. H. v. d. Hoeven bevestigd te zijn — deze preekte daarbij over 2 Petr. 1 : 19 — deed kand. G. van Atten zijn intree in de Geref. Kerk van Zwijndrecht-Grote Lindt. Zijn intreepreek had tot tekst 2 Petr. 1 : 12.

Hoogkerk. Op 10 juli herdacht de Geref. Kerk van Hoogkerk dat zij voor honderd jaar werd geïnstitueerd. Ds Mul schetste de geschiedenis van de kerk. Verschillende sprekers voerden daarbij het woord.

De Zendingarbeid van Kampen. Op de kerkeraad van Kampen deelde de adviescommissie mede, dat er op een vergadering met de steun-

biedende kerken unaniem werd geadviseerd, het nieuwe zendingsterrein van „Vrijheid” te aanvaarden. De begeerte van allen was, dat een tweede zending door Kampen zou worden uitgezonden.

Naar aanleiding van deze vergadering kwam de adviescommissie met de volgende voorstellen:

- aan ds d'Assonville, die consulent is van de gemeente „Vrijheid”, te berichten, dat het aangeboden zendingsterrein zal worden aanvaard;
- dit zendingsterrein aan de kerken van Haarlem en de daarmee samenwerkende kerken van Friesland aan te bieden;
- onafhankelijk van wat Haarlem zal doen, over te gaan tot het beroepen van een tweede zending.

Deze voorstellen werden met algemene stemmen aangenomen.

Kerkbouw. De kerk van Bergentheim nam vrijdag 14 juli haar nieuwe kerkgebouw in gebruik. Het werd gebouwd onder architectuur van Ir Bugel en Van Dijk. Na de voorzitter van de bouwcommissie K. Kuizinga voerden het woord Ds J. J. de Vries, Ds S. de Waard, Ds R. Brands. Een groot aantal geschenken werd aangeboden o.a. nieuwe gordijnen, een avondmaalsstel, een doopvont, een stofzuiger, een kaart van Palestina, een klok. De kollekte voor de kerkbouw bracht f 2249.— op. Bergentheim heeft een prachtig kerkgebouw met een aantal goede vergaderzalen gekregen.

Ds F. van Deursen van Barendrecht en diens vrouw werden slachtoffer van een auto-ongeluk. Beiden kregen een lichte hersenschudding. Ds van Deursen brak bovendien zijn bovenarm en liep enige lichte blessures op. Naar omstandigheden maken zij het — evenals de chauffeur — gelukkig redelijk wel.

Adressen. Ds R. te Velde te Ommen, Groen van Prinstererstr. 10, Ommen; **Alphen a.d. Rijn:** scriba J. Mol, Concordiastr. 25; diakonie F. Droog, Van Lennepstr. 73, beiden te Alphen a.d. Rijn; **Wezep:** diakonie H. J. van het Ende, Spoorlaan 31a, Wezep (Gld.); scriba G. Prins, Lijsterbesstr. 40, Wezep (Gld.), Tel. 05207-470; **Zalk en Veecaten:** B. Bredenhoff, Zalkerdijk 2, Zalk, post Hattem; **Loosdrecht:** Het adres van de Geref. Kerk te Loosdrecht is thans A. Strating, scriba, Oud-Loosdr.dijk 96A, Telef. bereikbaar onder nr 02958-3421; **Oegstgeest:** Het adres van de Geref. Kerk te Oegstgeest is thans J. Anholts, Papaverlaan 9, Oegstgeest.

UIT DE CAN. REF. CHURCHES

Bij de classis-Oost van de Can. Ref. Churches waren enkele voorstellen binnengekomen met betrekking tot de verhouding tot andere kerkelijke gemeenschappen. Hierover stond in de Can. Ref. Magazine het volgende te lezen.

A. Voorstellen van Chatham en Hamilton in betrekking tot benoeming van deputaten tot onderzoek van de mogelijkheid tot correspondentie met the Orthodox presbyterian Church.

De Classis besluit aan the Regional Synod voor te stellen, ter doorzending aan de Gen. Synod: Geen deputaten te benoemen voor onderzoek van de mogelijkheid tot correspondentie met the Orth. Pres. Church, maar voor het ogenblik te volstaan met het benoemen van deputaten voor Informatie en the Gen. Assembly of the Orth. Pres. Church te verzoeken hetzelfde te doen, opdat via deze deputaten de wederzijdse kerken sympathetisch-critisch op de hoogte gebracht worden van leer en leven in beide kerkengroepen en in die weg de enigheid des geloofs bevorderd worde. De (Gen.) Synode geve deze deputaten opdracht om de kerken zoveel mogelijk van haar werkzaamheden op de hoogte te houden door zo breed mogelijke communiques en om een jaar voor het bijeenkomen der volgende Synode, hun bevindingen aan de kerken te zenden.

Gronden:

1. Correspondentie mag alleen worden aangegaan, indien tussen twee kerkengroepen enigheid des geloofs bestaat. Op ingrijpende punten (geloof: L.C. 81; verbond: L.C. 31; Kerk: W.C. xxv: 1; L.C. 62 - 64; gezag van kerkeraad en meerdere vergaderingen F.O.G. IX: 4; X: 2, 3, 4, 7; XI: 1, 4, 5., V.) ontbreekt deze enigheid niet alleen, maar staat het belijden der Orth. Pres. Church ook tegenover het belijden onzer kerken, zodat van de instelling van een deputaatschap op dit tijdstip geen heil kan worden verwacht.

2. Het is gewenst, dat the Orth. Pres. Church, die voortgekomen is uit de strijd tegen Woordverlating en the Can. Ref. Churches elkander nader leren kennen. Vanwege de afstand zal dit alleen door het werk van wederzijdse deputaten kunnen geschieden.

B. Een voorstel van de Kerk van Chatham betreffende het geven van rekenschap van ons bestaan als Can. Ref. Churches tegenover the Christian Ref. Church.

De classis besluit aan the Regional Synod voor te stellen, met verzoek tot doorzending aan de Gen. Synod: Zich als kerken, via onze meeste vergadering, te wenden tot de Synode van de Chr. Ref. Church; haar te informeren van ons bestaan als Can. Ref. Churches, en haar, aan de hand van door vroegere Synodes der Chr. Ref. Church genomen besluiten uit de jaren '46-'50, voor te leggen de redenen van ons afzonderlijk bestaan; De Synode van the Chr. Reformed Church op te roepen van deze besluiten terug te

komen en op die wijze de weg te openen, dat contact tussen beide kerkengroepen, lokaal en generaal, kan worden opgenomen.

Grond:

The Chr. Ref. Church en onze kerken hebben dezelfde belijdenisgeschriften.

Zij zijn beide van Calvinistisch-Gereformeerde huize. Onze zusterkerken in Nederland hebben jarenlang met the Chr. Ref. Church in correspondentie gestaan. Het mag ons geen rust laten, dat we als gezamenlijke kerken the Chr. Ref. Church tot hiertoe nimmer benaderd hebben en nimmer rekenschap gegeven hebben van ons afzonderlijk bestaan.

NAAR EEN EIGEN TEHUIS....

Wat niet in de krant stond!

20 april j.l. begon de Tweede Kamer met de behandeling van het ontwerp nieuwe Kinderbeschermingswet.

Ongeveer een half jaar daarvoor had één van de volksvertegenwoordigers geïnformeerd naar de mening van de Stichting over het ontwerp. Geen wonder dus dat wij de behandeling ervan met meer dan gewone belangstelling hebben gevolgd.

Het resultaat? Dit heeft ons stil gemaakt. Onze voornaamste wens, dat de Kinderrechter bij de benoeming van een gezinsvoogd zich zal wenden tot dié kinderbescherming-instelling waarvan het levensbeschouwelijk karakter overeenkomt met de godsdienstige gezindheid van het kind en van het gezin, waartoe het kind behoort, werd door de Minister overgenomen en zal straks te vinden zijn in art. 366 B.W.

Voor het werk van de Stichting betekent dit dat in de toekomst, veel minder dan tot heden, mededinging is te duchten van andere instellingen.

Het legt ons ook een verplichting op. De plicht namelijk dat wij de gevolgen van deze aanvulling zullen aanvaarden. Verwacht mag worden dat het ook consequenties zal hebben voor het tehuis.

Er zal meer werk komen, doch wij zullen dat met vreugde op ons nemen. Waarom?, omdat in de toekomst de band tussen de Stichting en de kerk, tussen de kerk en haar jeugdige leden, tussen ouders en hun kinderen, door deze wettelijke bepaling zal worden versterkt.

Wij mochten meer bereiken dan wij durfden hopen. Het is nu de taak van de ouders dat zij erop toezien welke waarborgen de wet hun biedt t.a.v. hun kinderen. Met Uw steun en die van de kerken zullen wij doen wat in ons vermogen ligt.

Verrassingen.

waren er weer onder de ontvangen giften. Een zuster stuurde van haar vakantiegeld f 45,—; op een bruiloft werd een collecte gehouden welke f 34,— opbracht. Vanuit Nieuw-Guinea ontvingen wij een gift van f 25,—; een dpl. soldaat maakte een bedrag over van f 2,50. Verder was de opbrengst van de afscheidsfoto's in Groningen f 40,—. En dan waren er weer de giften n.a.v. de geboorte van een zoon of dochter. Deze en alle niet genoemde bijdragen verblijden ons telkens weer in hoge mate.

Van verschillende plaatsen vernamen wij dat men daar bezig is met een inzamelingsactie om als plaatselijke kerk aan het gevraagde bedrag te kunnen voldoen. Broeders en zusters, wilt U de taak van de broeders ambtsdragers verlichten? U maakt het hen gemakkelijk door Uw volledige medewerking te geven.

Verantwoording tot en met 19 juli:

Ontvangen van kerken	f 99.943,19
Ontvangen van particulieren	f 15.863,40
	f 115.812,59

Bijdragen kunnen worden gestort op postrekening nr 52325 t.n.v. Stichting Gereformeerde Kinderbescherming te Utrecht.

28 juni, A.D. 1961.

GEBOREN:

CORINNE RUTH SCHAT

Psalm 145 : 3, 4.

Dine & Harry H. Schat
525 East 25th Street
Paterson 4, New Jersey, U.S.A.

Voor de levering van al Uw SCHOOL- EN STUDIEBOEKEN

- voor
- * UNIVERSITEIT,
- * MIDDELBARE- EN
- * KWEEKSCHOLEN

houden wij ons beleefd aanbevelen.

BOEKHANDEL F. DAM, BUITENPOST (Fr.)
Telefoon 05115 - 534.